

HIRL
HOGER INSTITUUT VOOR READAPTATIEWETENSCHAPPEN LEUVEN
STUDIEGEBIED SOCIAAL AGOGISCH WERK

ARTOFNI

Interactieve museumeducatie in M museum Leuven



Eindverhandeling aangeboden
tot het verwerven van het diploma:

**BACHELOR IN DE SOCIALE
READAPTATIEWETENSCHAPPEN**

**Door : Jessica Feyaerts
Promotor : Dr. Eva Van Moer**

ZITTIJD : juni 2012

Foto: Artnet.com, Patrick Van Caekenbergh

HIRL
HOGER INSTITUUT VOOR READAPTATIEWETENSCHAPPEN LEUVEN
STUDIEGEBIED SOCIAAL AGOGISCH WERK

ARTOFNI

Interactieve museumeducatie in M museum Leuven



Eindverhandeling aangeboden
tot het verwerven van het diploma:

**BACHELOR IN DE SOCIALE
READAPTATIEWETENSCHAPPEN**

**Door : Jessica Feyaerts
Promotor : Dr. Eva Van Moer**

ZITTIJD : juni 2012

Voorwoord

In deze eindverhandeling wordt de problematiek van kunsteducatie behandeld bij individuele volwassenen museumbezoekers van hedendaagse tentoonstellingen.

Door een grote interesse in het onderwerp, heb ik dan ook met volle overtuiging en motivatie aan mijn eindwerk gewerkt, zowel het schriftelijke als het praktijkgedeelte.

Bij deze wil ik dan ook een aantal mensen bedanken die me hielpen bij het realiseren van mijn eindwerk.

Als eerste wil ik mijn promotor bedanken, Eva Van Moer, voor het nalezen van mijn teksten, het bijbrengen van kennis over het thema en de raadgeving bij het praktische deel.

Verder wil ik Florian Käding bedanken voor het mee realiseren van het praktische gedeelte van mijn eindverhandeling.

Ik heb mijn tweede en derde jaarstage gelopen in M museum Leuven. De collega's van deze stageplaats wil ik dan ook bedanken, in bijzonder Isabel Lowyck en Kim Tintel. Isabel Lowyck is het afdelingshoofd van publiekswerking en hielp me bij het praktijkgedeelte van mijn eindwerk, alsook het aanreiken van literatuur en netwerkmogelijkheden. Kim Tintel was mijn stagementor tijdens mijn tweedejaarsstage, ze steunde me in het vooronderzoek in mijn tweedejaarsstage.

Last but not least wil ik al degenen bedanken die me steunden tijdens het ontwikkelen en realiseren van mijn eindwerk.

Inhoudstafel

Deel 1: Kunst en educatie

Voorwoord	3
Inhoudstafel	4
Inleiding	6
Hoofdstuk 1: Kunsteducatie	1
1.1. Inleiding	1
1.2. Historische aspecten van kunsteducatie	4
1.3. Kunst als middel, kunst als doel	5
1.3.1. Kunst als middel	5
1.3.2. Kunst als doel	7
1.3.3. Postmoderne visie op kunsteducatie	8
1.3.3.1. Betekenis van hedendaagse kunst	9
Besluit	11
Hoofdstuk 2: Kunsteducatieve strategieën	12
2.1. Inleiding	12
2.2. Actieve en productieve kunsteducatie	13
2.3. Receptieve en reflectieve kunsteducatie	13
2.4. Proces van betekenisgeving	15
2.5. Voordelen van kunsteducatie	16
2.6. Valkuilen bij kunsteducatie	17
Besluit	19
Hoofdstuk 3: Museumeducatie	20
3.1. Inleiding	20
3.2. Museumeducatie	20
3.2.1. Ontstaan van museumeducatie	21
3.2.2. Museumpubliek	23
3.2.3. Publieksbemiddeling	24
Besluit	28
Deel 2: Museumeducatie in M museum Leuven	
Hoofdstuk 4: Ontwerp van een interactief educatief middel	30
4.1. Inleiding	30
4.1.1. Interpretatieprocessen bij hedendaagse kunst	31
4.2. Methodiek van het vooronderzoek	32
4.3. Concept van het educatieve middel	36
4.3.1. Doelgroep van het educatieve middel	37
4.3.2. Doelstellingen van het educatieve middel	38
4.3.3. Opbouw van het online blog	39
4.3.4. Toetsen van het online blog aan de doelstellingen	42
4.3.5. Evaluatie van het online blog	44
4.3.6. Publieksonderzoek	44
4.3.7. E-cultuur	47
Besluit	49
Hoofdstuk 5: Reflectie	50
5.1. Inleiding	50
5.2. Agogisch proces	50
5.2. Structurele aspect: kunsteducatie en overheidsbeleid	53
5.3. Competenties van SRW-ers als publieksbemiddelaar	56

5.3.1. Werkdomein van de SRW-ers	56
5.3.2. Competenties van de SRW-er/publieksbemiddelaar	58
5.4. Evaluatie van het ontwikkelingsproces van het online blog	59
Besluit.....	
Algemeen besluit.....	
Bronnen	
Bijlage 1: Interview ronde 1	
Bijlage 2: Interview ronde 2	
Bijlage 3: Versie 1 online blog	
Bijlage 4: definitieve versie online blog.....	

Inleiding

In deze eindverhandeling behandelen we het thema hedendaagse kunst en het betekenisproces bij individuele volwassen museumbezoekers.

Hedendaagse kunst kent het fenomeen van vooroordelen, bijvoorbeeld 'ik kan dit ook'. Hoe deze vooroordelen ontstaan is moeilijk te achterhalen. Wij interesseren ons in de vraag: hoe kunnen deze vooroordelen omtrent hedendaagse kunst weggewerkt worden? We denken dat er antwoord ligt bij kunsteducatie.

De eindverhandeling is opgedeeld in twee delen. In het eerste deel laten we u kennismaken met het begrip kunsteducatie. Een korte historiek beschijft hoe kunsteducatie is geëvolueerd doorheen de jaren en welke strategieën van kunsteducatie daarbij gebruikt worden.

Als laatste wordt museumeducatie aangehaald, als een opwarmer voor het tweede deel; museumeducatie in M museum Leuven.

In het tweede deel wordt kunsteducatie in de praktijk besproken aan de hand van een case, een educatief middel. Deze case werd uitgewerkt in M museum Leuven.

M museum is het stedelijke museum in Leuven, dat in 2009 haar deuren opende. Het museum heeft een aangepast aanbod voor groepen, individuele bezoekers, gezinnen en scholen. De tentoonstellingen van M museum bevatten zowel oude - en hedendaagse kunst.

Tijdens de tweedejaarsstage in M-museum Leuven hebben we gemerkt dat kunsteducatie vaak op de voorgrond wordt geplaatst in de werking. Dit is vooral te merken in de doelstellingen die de organisatie vooropstelt: M is een kweekvijver voor talent, creativiteit stimuleren, zintuiglijke beleving,... Kunsteducatie op maat wordt vooral toegepast bij groepsbezoeken en meestal in een onderwijscontext. Hierbij worden individuele volwassene bezoekers vergeten. Zij kunnen beroep doen op audioguides (tegen betaling), wandelteksten en brochures die vooral cognitieve informatie bevatten. Maar aan teksten hebben vele bezoekers vaak niet genoeg. Het cognitieve karakter van een educatief middel moet gecombineerd worden met andere interpretatieprocessen zoals zintuiglijke, affectieve en interactieve processen.

Deze combinatie is belangrijk, vooral wanneer we het thema hedendaagse kunst bespreken. Een biografie van de kunstenaar is niet voldoende om het moeilijke karakter van de kunststroming te vatten. Het aanbieden van een educatief middel dat verband houdt met verschillende interpretatieprocessen doet vooroordelen omtrent de kunststroming inperken en doet een betekenisgeving op gang brengen. Het educatieve middel dat ik ontwikkeld heb is een interactieve online blog.

We zijn vertrokken van het doctoraatsonderzoek van Eva Van Moer waarin vier interpretatieprocessen voor betekenisgeving aan bod komen m.n. het cognitieve, het affectieve, het zintuiglijke en het interactieve. We hebben tijdens de tweedejaarsstage een vooronderzoek gedaan met als doelstelling een antwoord te formuleren op de vragen; waarom kan er geen betekenis gegeven worden aan hedendaagse kunstwerken, waarom zo'n afschuw tegenover hedendaagse kunst en wat zijn de noden van een individuele museumbezoeker?

Tijdens de derdejaarsstage hebben we een online blog ontworpen als educatief middel. Met het online blog willen we vooroordelen van de bezoekers beïnvloeden en hen vertrouwd maken met het specifieke karakter van hedendaagse kunst, zoals leren kijken naar hedendaagse kunst en het betekenisproces leren opbouwen. Zo is de bezoeker niet steeds afhankelijk van de betekenis die de kunstenaar geeft aan het kunstobject of de kunstcriticus of de museumgids.

In het laatste hoofdstuk hebben we een aantal reflecties gegeven over het online blog. We hebben het online blog als educatief middel in een agogisch proces geplaatst. Omdat de structurele dimensie in een agogisch proces belangrijk is zijn we blijven stilstaan bij een aantal aspecten van het overheidsbeleid en kunsteducatie.

Het ontwikkelen van educatieve middelen in een museum behoort tot de taak van een publieksbemiddelaar. We hebben een aantal competenties, vaardigheden en attitudes waarover een SRW-er moet beschikken toegepast op de publieksbemiddelaar.

Het onderwerp boeide me door de nood aan het educatieve middel, maar ook omdat het een vernieuwend gegeven kan zijn in de kunst-culturele wereld. Door het eindwerk kunnen andere organisaties geprikkeld worden om mee aandacht te besteden aan kunsteducatie bij de doelgroep individuele volwassen bezoekers.

DEEL I: KUNST EN EDUCATIE



www.mleuven.be

Hoofdstuk 1: Kunsteducatie

1.1. Inleiding

Centraal is dit eindwerk staat kunsteducatie. In dit hoofdstuk worden beide begrippen kunst en educatie belicht vanuit een historisch en educatief perspectief.

Educatie

Educatie kan omschreven worden als vorming, begeleiding en bemiddeling van personen.

Educatie moet niet enkel geassocieerd worden met een schoolse context. Educatie kan zich ook afspelen buiten een onderwijscontext zolang het doel van de activiteit met leren gemeend is.

Leren is uiteraard niet het enige dat educatie inhoudt. Educatie is datgene dat een individu aangereikt krijgt, leren is een proces dat zich afspeelt in het individu.

Wanneer we spreken over binnen – en buitenschools leren, spreken we over levenslang en levensbreed leren. Deze begrippen verwijzen naar het fenomeen dat mensen niet stoppen met leren. Elke nieuwe of bestaande omgeving doet ons leren (gezin, kinderopvang, school, werk, verenigingsleven,..). Doordat educatie zich bevindt in het levenslang en levensbreed leren, beperkt het zich niet tot een bepaalde leeftijdscategorie of context.

ACCE 2012: 11-15.

Beeldende kunst

Kunst definiëren is moeilijker, hoewel zij al eeuwen ingeburgerd is in onze maatschappij. Er bestaan vele definities over kunst, elk met de vraag ‘wanneer is kunst kunst?’. De volgende definities kunnen deze vraag beantwoorden.

Als eerste bestaat de mimistische definitie. Deze visie stelt dat de kunstenaar, die het kunstobject maakt, zijn inspiratie haalt uit zijn omgeving, uit de maatschappij. Een kunstwerk beeldt dus de wereld uit waarin wij leven/leefden. Men kan zeggen dat een museum een reflectie is van de samenleving, want een museum brengt de samenleving binnen haar muren. Een tweede definitie over kunst is de formalistische definitie. We richten ons hier op de uiterlijke verschijningsvorm van kunst. Wanneer we naar een kunstwerk kijken zien we verschillende elementen die ons wel/niet kunnen aanspreken in een kunstobject; we zien ritme, evenwicht, compositie,... Deze termen maken het kunstobject tot een zintuiglijk geheel.

De expressieve definitie geeft aan elk kunstwerk een eigen betekenis en inhoud. Deze betekenis is door een kunstenaar gegeven bij het maken van een kunstwerk. In de betekenis van het kunstobject zit dus een emotie, een expressie. Het kunstobject functioneert als propaganda, kritiek,... Een kunstwerk zonder emotie kan bijna niet bestaan. Want het is gemaakt of bedacht door een individu van vlees en bloed, die emotie bezit.

Een laatste definitie over kunst is de institutionele definitie. Een kunstobject is afhankelijk van de context waarin het zich bevindt. Een kunstobject is kunst wanneer het zich bevindt in een artistieke context, dit kan een museum zijn, gallerij,...

Naast de vernoemde definities die kunst definiëren, bestaat nog een belangrijk kenmerk. Zo zal een kunstwerk kunst worden wanneer het is gemaakt door een kunstenaar. Deze kunstenaar wordt gezien als een professionele kunstbeoefenaar, geen amateur. De kloof tussen beiden wordt gemaakt door het oeuvre dat een kunstenaar bezit. Een professionele kunstenaar is elke dag in de weer met het ontwikkelen en produceren van kunstobjecten en een eigen kunstenaarsvisie.

Het is niet enkel belangrijk om stil te staan bij de definitie van kunst, ook de vraag waarom men kunst maakt en naar kunst kijkt is evenzeer belangrijk.

Men kan stellen dat de mens verantwoordelijk is voor deze waarom-vraag. Reeds in de prehistorie gebruikte de mens kunst als overlevingsmiddel, denk maar aan de grotschilderingen en dierenbeeldjes in die tijdsperiode.

In de 19^e eeuw werd kunst een middel om de wereld te begrijpen. Zo werd kunst gebruikt als middel om ongeletterden de bijbel te laten begrijpen. Hierbij was kunst het bindmiddel tot het harmonisch geheel van de kerk en de maatschappij.

In de tweede helft van de 19^e eeuw veranderde de gedachte omtrent kunst. Door de uitvinding van de fotografie veranderden de motieven van kunst. Doordat de fotografie de wereld realistisch kon weergeven, werd de kunstenaar geacht een nieuwe weg te zoeken in het weergeven van de maatschappij. De criteria mooi en realistisch, die kunst kenmerkte, werden daardoor vervangen door nieuw en origineel.

In het midden van de 19^e eeuw kreeg het denken over het individu en de maatschappij waarin deze leeft een evolutie. Mensen geloofden niet meer in universele verklaringen. Dit werd duidelijk in het beleven van kunst. Namelijk dat er een veelvoudigheid van interpretaties van een kunstwerk mogelijk werd.

Kunsteducatie

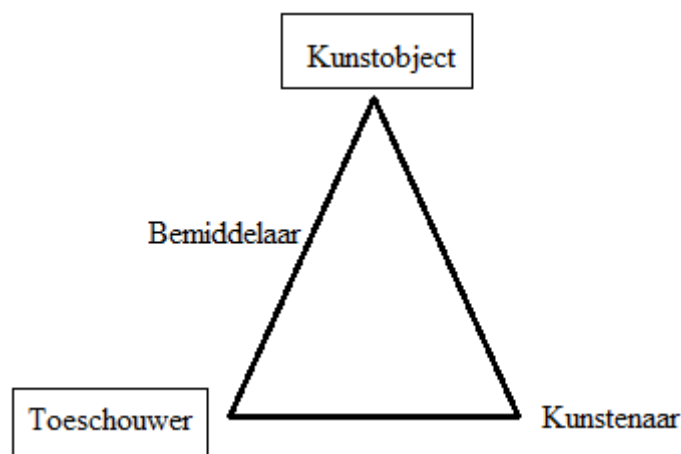
Wanneer beide termen, kunst en educatie, worden samengevoegd wordt kunsteducatie gevormd. Kunsteducatie is dus een wisselwerking tussen educatie en kunst. Deze wisselwerking kan gedefinieerd worden als het begeleiden van mensen om kunst beter te begrijpen. In deze eindverhandeling zal kunsteducatie besproken worden in de context van een proces van betekenisgeving aan kunst.

Kunsteducatie is een leerproces van het leren betekenis geven aan kunst. ‘Op welke manier kan ik kijken naar het kunstwerk’ of ‘Welke betekenis heeft dit kunstwerk’.

De actoren die betrokken zijn bij de betekenisgeving aan een kunstobject zijn het kunstobject, de toeschouwer en kunstenaar. De bemiddelaar bevindt zich tussen de toeschouwer en het kunstobject. De bemiddelaar wordt ook wel benoemd als kunstagoog, kunsteducator. In dit eindwerk geven we voorkeur om het begrip kunstagoog te gebruiken.

De drie actoren, kunstenaar, kunstobject en toeschouwer, vormen een driehoek. Slechts één zijde van deze driehoek vormt kunsteducatie, namelijk de verbinding tussen de toeschouwer en het kunstobject.

De bemiddelaar is de begeleider van dit kunsteducatieve proces. De begeleiding reikt mensen competenties aan, zodat ze op een andere manier naar kunst leren kijken.



Kunsteducatie is een omvattende term waaraan verschillende disciplines in de kunstwereld zoals muziek, theater, dans, beeldende kunst, architectuur, film,... een plaats krijgen. In deze eindverhandeling leggen we de focus op hedendaagse beeldende kunst.

Van Moer 2010: 11-19.

Elias 07/12/2011.

1.2. Historische aspecten van kunsteducatie

Sinds de jaren '50 kreeg kunsteducatie in Vlaanderen de aandacht. De aandacht voor kunsteducatie werd gestimuleerd door de ministeriële dienst animatie, creatie, expressie, en begeleiding (DACEB). Kunsteducatie ontwikkelde zich in de eerste plaats vooral binnen het onderwijs en het jeugdwerk. Jeugdwerk deed zijn intrede met workshops rond de verschillende kunstdisciplines. In onderwijs werd de studierichting KSO meer ontwikkeld.

Kunsteducatie richtte zich in eerste instantie op het zelf produceren van kunst en personen expressief en creatief laten deelnemen.

Vanaf de jaren '70 evolueerde de productiegerichte visie naar het leren kijken, luisteren en reflecteren over kunst. Vanuit deze benadering ontwikkelden zich nieuwe vakken in het onderwijslandschap zoals esthetica en kunstgeschiedenis.

Het productiegerichte wordt de laatste jaren in de kunstculturele wereld vaak op de voorgrond geplaatst. Het actief participeren (bv door workshops) wordt gecombineerd met affectieve, cognitieve en zintuiglijke aspecten, waarbij de nadruk wordt gelegd op reflectie.

We zien tot op heden de twee benaderingen sterk naast elkaar staan. Er zijn organisaties die bij kunsteducatie de nadruk leggen op het produceren van kunst, andere die zich richten naar de expressieve benadering.

Kunsteducatie krijgt meer en meer aandacht in het kunst-culturele landschap. Dit door de ontdekking van de voordelen die kunsteducatie biedt (zie paragraaf 2.5. Voordelen kunsteducatie). Door onderzoeken worden de voordelen steeds meer opgemerkt en bewezen. Bijvoorbeeld door het onderzoek van Anne Bamford, dat in 2007 werd gevoerd rond de kwaliteit en consistentie van kunst-en cultuureducatie in Vlaanderen.

De Schrijver 2005: 2-3.

1.3. Kunst als middel, kunst als doel

In de literatuur vinden we verschillende definities van kunsteducatie, er is geen eenduidige definitie. Kunsteducatie omvat ook verschillende werkvormen en visies.

Toch kunnen we een poging doen om kunsteducatie te omschrijven. Kunsteducatie omvat alle vormen van educatie waarbij kunst en/of kunstzinnige middelen als doel of als middel worden gebruikt.

Zoals al aangehaald bestaan er verschillende opvattingen en visies betreffende kunsteducatie. In de historie hebben we reeds kunnen lezen dat de term kunsteducatie doorheen de jaren een andere invulling heeft gekregen. De tegengestelde percepties blijven bestaan; het technisch aanleren van kunstdisciplines (juist leren tekenen, technisch leren fotograferen,...) en de expressieve benadering (samenbrengen van gevoel en verstand).

Er bestaan twee grote visies over kunsteducatie; kunst als middel en kunst als doel. Deze twee visies belichten de werking van kunsteducatie.

Naargelang welke visie als uitgangspunt wordt genomen, verandert de methodiek van de kunsteducatie, alsook de betekenis.

De twee stellingen, middel en doel, zijn vaak een aanleiding tot discussies in de kunst-culturele wereld.

“Moet kunsteducatie gebruikt worden voor de bevordering van de waardering van kunst?” of “Dient kunsteducatie gebruikt te worden als middel om andere competenties te versterken?”.

Braeckeleer 2006: 1-2.

Briers 2002: 3-21.

1.3.1. Kunst als middel

Kunst als middel of ook wel kunstzinnige vorming genoemd, wordt in deze visie niet gezien als een kunstobject, maar als een middel waarmee gewerkt kan worden. Kunsteducatie zal een ander doel bereiken dan het leren begrijpen van kunst. Het doel dat voorop staat is bijvoorbeeld het bevorderen van het zelfvertrouwen.

“Professionele kunst is op zich niet bedoeld om educatief te zijn. Maar kunst kan wel fungeren als een open educatief model. Vermits kunst bestaat kan je haar wel gebruiken, net zoals je een berg die je beklimt ook gebruikt, ook al is die niet echt gemaakt om te beklimmen.

Zo kan je de kunst gebruiken als middel om het zintuiglijk vermogen en het intellectueel vermogen mee te oefenen, zonder dat ze daarvoor gemaakt is.” (Elias 2010: 1-4).

Bij kunst als middel gebruiken we dus instrumentele doeleinden. We gaan een instrument gebruiken om ons doel te bereiken, in dit geval is dit instrument kunst.

Hierbij staat het leren van kunst als werkwijze centraal.

Niet enkel de persoonlijkheidsvorming kan als doel geformuleerd worden, andere voordelen van kunsteducatie kunnen ingezet worden, bijvoorbeeld, ontwikkelen van het creatieve vermogen, probleemoplossend denken, aanwakkeren van verbeeldingskracht of het maatschappelijk bewustzijn van een persoon. Omdat kunst als middel een brug slaat tussen gemeenschappen en culturen, kan het gezien worden als het communicatiekanaal van de maatschappij.

Kunst als middel ontstond bij het ontstaan van de expressieve benadering. In 1950-1970 trok men kunsteducatie verder open dan enkel het kunstgedeelte, maatschappelijke en persoonlijke ontplooiing kwam mee aan de basis liggen van kunsteducatie. Kunsteducatie werd toegepast op opvoeding, integreren van verschillende nationaliteiten in de samenleving, samenbrengen van mensen, therapie,... Vandaar dat er tot op heden onderzoeken worden gedaan rond kunsteducatie en de voordelen ervan voor zelfontplooiing, sociaal welzijn, communicatievaardigheden, cognitieve vaardigheden,... Kunst als middel wordt daarom vaak ingezet in sociaal-culturele projecten. Een voorbeeld van zulk project is het community project in M museum Leuven. Kwetsbare doelgroepen uit de samenleving doen via kunst hun verhaal. Andere sociale kunstprojecten zijn projecten waarbij gevangenen zich weer kunnen integreren in de samenleving door deel te nemen aan kunstprojecten.

Kunst als middel mag men hier niet louter benaderen als een bezigheidstherapie. Kunst als middel heeft een belangrijke rol. Zo heeft kunst niet enkel een zintuiglijke functie, het speelt een speciale rol in de maatschappij, zoals bijvoorbeeld bekritisieren van maatschappelijke thema's. Denk maar aan de actuele kunst die Jan Fabre voorstelt in een tentoonstelling HOMO FABER in het MUHKA (2006), waar Jan Fabre enkele kunstwerken tentoonstelt waarin vleeswaren verwerkt waren.

Elias 07/12/2011.

De Schrijver 2005: 2-10.

Anckaert 2007: 10-60.

Elias 2002: 300-330.

Briers s.a.: 3-21.

1.3.2. Kunst als doel

Zoals kunst als middel de individuele ontwikkelingen op de voorgrond plaatst, stelt kunst als doel de competenties die belangrijk zijn voor het eindproduct centraal. Het eindproduct is hier dan ook kunst leren begrijpen.

Kunst als doel doet inzichten ontwikkelen over het kunstgegeven; het analyseren van een kunstobject, bediscussiëren,...

Kunst als doel ontwikkelde zich vanuit de kritiek op kunst als middel. Uit die kritiek werd een nieuwe kijk ontwikkeld, die vooral gericht is op het cognitieve. De grondlegger hiervan is de ontwikkelingspsycholoog Howard Gardner. Volgens hem bevindt kunsteducatie zich in het cognitieve deel van de hersens van de mens en kan enkel daar ontwikkeld worden. Zo kunnen bijvoorbeeld kinderen kunst begrijpen voor zover dit bij hun ontwikkelingsniveau past. Gardner heeft dit bewezen met 5 fasen te onderscheiden in kunsteducatie. Deze fasen zijn gekoppeld aan de leeftijd van kinderen. Bijvoorbeeld, kinderen tussen twee en zeven jaar kunnen de kennis van symbolen enkel begrijpen op dat leeftijdsniveau. Een verwelkte bloem in een stilleven kan gekoppeld worden aan de dood. Zo kunnen kinderen geleidelijk aan het onderwerp, de stijl, de expressie, de compositie en de artistieke waarde van het kunstwerk onderscheiden.

Kunst als doel kwam in eerste instantie tot stand in het onderwijs door een groei aan aandacht voor het vakgebied. De ontwikkeling van de Discipline Based Art Education was mede verantwoordelijk hiervoor. Dit model kwam in de jaren tachtig tot stand in de Verenigde Staten. De missie van DBAE-model was de kwaliteit van het kunstonderwijs te verbeteren. Ze zette zich af tegen de nadruk op de actieve kunsteducatie en vrije expressie-invullingen. De vakken esthetica, kunstgeschiedenis en kunstkritiek namen hun intrede in het onderwijs. We zien dat deze visie sterk aansluit bij de visie van de jaren 70, waarbij er vooral aandacht ging naar het luisteren en denken over kunst.

De Schrijver 2005: 1-4.

Cultuurondernemen s.a.

Briers s.a. 19-21.

1.3.3. Postmoderne visie op kunsteducatie

De postmoderne visie over kunsteducatie moeten we situeren in de ontwikkeling van de hedendaagse kunststroming.

Iedereen kent wel enkele oude meesters, zoals bijvoorbeeld Rodin, Rembrandt, Leonardo Da Vinci,... Maar kan iedereen enkele hedendaagse kunstenaars opnoemen? Het aantal zal dalen. Waarom? Hedendaagse kunst heeft een moeilijk begrijpbaar karakter. Het ontrafelen van de kunstobjecten vergt fantasie, tijd, inzicht en ervaring.

De reden hiervoor is dat een kunstwerk bestaat uit symbolen. Bij de oude kunst zijn deze symbolen gekoppeld aan regels. Elk symbool heeft één bepaalde betekenis. Bij de oude meesters waren deze symbolen door iedereen gekend; bijvoorbeeld: een doodskop betekent de dood. Op die manier kunnen toeschouwers, mits het kennen van de regels, een kunstwerk analyseren en begrijpen.

De toeschouwer moet zelf op zoek gaan naar de betekenis van de symbolen.

Bij de hedendaagse kunst bestaan er geen regels en zijn de symbolen niet door iedereen gekend. We moeten zelf als toeschouwer de symbolen achterhalen. Een niet gemakkelijke klus voor iemand zonder ervaring, of weinig fantasie. Dit heeft tot gevolg dat van de toeschouwer een bijzondere inspanning wordt gevraagd om betekenis te geven aan het kunstobject. Deze zoektocht naar betekenis kan en/of wil niet elke toeschouwer ondernemen.

Omdat de toeschouwer aangezet wordt om anders te kijken naar en denken over het kunstobject, ontstond een nieuwe ontwikkeling in de kunsteducatieve wereld.

Om dit moeilijke begrijpbare karakter van hedendaagse kunst begrijpbaar te maken is een andere kunsteducatieve strategie nodig. Twee factoren ondersteunen de strategie; er wordt gekeken naar de esthetische eigenschappen van een kunstwerk (kleur, vorm) en deze worden in verband gebracht met de context (religie, politiek, cultureel). De vraag 'waarom stelt de kunstenaar dit tentoon' kan dan vaak ook beantwoord worden.

Bij kunsteducatie komt nu ook het interpretatievermogen van de toeschouwer kijken. Want kunstwerken zien we nu meer als dragers van betekenissen niet zozeer als esthetische objecten. Het eerste doel van kunst is dan ook niet zozeer meer het 'mooie', maar het betekenisvolle.

Bij de postmoderne visie wordt de strategie 'kunst als doel' vaak gebruikt. Het ontwikkelen van de persoonlijke ontplooiing, maatschappelijke bewustwording en dergelijke, komt vaak aan bod. Toch wordt kunsteducatie, dat gericht is op de kunsten zelf, niet uitgesloten.

Een duidelijke afbakening van de twee verschillende strategieën is er niet meer. De strategiekeuze wordt gemaakt aan de hand van de projecten die plaatsvinden.

Voorbeelden van nieuwe vormen van het kunsteducatieve aanbod is bijvoorbeeld het maatwerk, waarbij projecten op maat worden gemaakt voor de doelgroep. Een andere nieuwe methodiek is het coachen van leerkrachten in dit bemiddelingsproces.

Anckaert 2007: 1-16.

Van Moer 2007: 21-26

De Schrijver 2005: 58-60.

1.3.3.1. Betekenis van hedendaagse kunst

Hedendaagse kunst is een belangrijke schakel in deze eindverhandeling. Deze is de bouwsteen van de probleemstelling van waaruit is vertrokken, namelijk het moeilijk begrijpbare karakter van hedendaagse kunst met de daarbij horende vooroordelen.

Daarom willen we nog even stilstaan bij de hedendaagse kunst.

Hedendaagse kunst doorbreekt de traditionele manier van kunst maken. De schoonheid dat een kunstwerk moest uitstralen, is niet langer meer een focus. De betekenis van een kunstwerk, het mysterie, de verschillende interpretaties doen zich een weg banen in de kunstwereld. Kunst krijgt een andere invulling.

Hedendaagse kunst wordt gekenmerkt door vernieuwend en origineel. Deze kenmerken waren niet steeds aan de orde in de kunstwereld. We hebben reeds eerder gezegd dat het hedendaagse karakter van de kunst mede zijn oorsprong vindt in de ontwikkeling van de fotografie. Door de fotografie moesten kunstenaars zich kunnen onderscheiden van het perfecte beeld. Hierdoor moesten kunstenaars een manier vinden om de werkelijkheid anders uit te beelden. Door deze evolutie werden tal van nieuwe kunststromingen ontwikkeld, zoals het impressionisme, kubisme, surrealisme en andere.

Kunst krijgt hierdoor een steeds meer individueel karakter. Dit werd tevens bevorderd door het feit dat de kunstenaars alsmaar minder in opdracht gingen werken van bijvoorbeeld de kerk, de koning en de adel. De kunstenaar ging zich autonoom opstellen. De kunstenaar bekritiseert de samenleving door middel van zijn kunst.

Kunst krijgt niet alleen voor de kunstenaar een individueel karakter naar ook voor de toeschouwer. De toeschouwer hoeft de verklaring van de kunstenaar niet meer te volgen. Een betekenis is niet meer universeel, elke toeschouwer is toegelaten een andere betekenis te ontwikkelen over een kunstwerk.

De bezoekers van hedendaagse kunsttentoonstellingen is beperkt. Waar in de vorige eeuw kunstbeleving vooral behoorde tot een bepaalde groep van de samenleving, bijvoorbeeld de elite, is dit vandaag niet meer het geval. Vandaag de dag wordt vastgesteld dat kunst niet weggelegd is voor een bepaalde elite-groep van de samenleving. Kunst moet begrepen kunnen worden door iedereen. Het ontstaan van vormingen en projecten omtrent kunst, onderbouwd deze gedachte.

De elite van deze samenleving wordt niet meer gezien als ambassadeurs van de kunst, explicieter van de hedendaagse kunst. De huidige samenleving draagt graag de gedachte dat kunst voor iedereen is. Dat wordt toch verondersteld. Doordat hedendaagse kunst alledaagse verbanden bevat en geen definitie of criteria meer heeft, moet deze kunststroming toegankelijk zijn voor iedereen. In praktijk zien we deze vaststelling niet helemaal tot uiting komen. We zien dat de kunstenwereld (nog steeds) gemoeid is met een financieel - en een machthebbend karakter. Bijvoorbeeld bij het bepalen van wat kunst is, wie een kunstenaar is en het toekennen van subsidies.

We zien dat hedendaagse kunst wel gekoppeld wordt aan een bepaalde groep uit de samenleving. Namelijk een groep van mensen die intellectuele inspanningen hebben geleverd om hedendaagse kunst te begrijpen. Want hedendaagse kunst heeft een moeilijk begrijpbaar karakter. Zij is maatschappij kritisch en zet de toeschouwer ertoe aan om af te stappen van het gewone denken. Een bepaalde doelgroep uit de samenleving wordt hierdoor aangetrokken. Deze groep kan beschouwd worden als de nieuwe ambassadeurs van deze eeuw. Echter, om tot deze groep te behoren staat niet veel in de weg, het lidmaatschap hangt af van jezelf.

Bij het ontwikkelen van elke nieuwe kunststromingen is er weerstand ontstaan. Een misschien conservatieve gedachte van de mens dat verandering een vreemd gegeven is. Echter, hedendaagse kunst brengt tot op heden nog een grote weerstand teweeg. De vraag waarom deze afkeer er is, en het verder kijken onmogelijk maakt, zullen we in volgende hoofdstukken verder behandelen.

Elias 2011: 2-31.

Besluit

In dit hoofdstuk hebben we getracht om het begrip kunsteducatie te verduidelijken. We hebben dit gedaan vanuit de historische ontwikkeling en vanuit een visie op ‘kunst als middel’ en ‘kunst als doel’. We hebben ook verduidelijkt waarom we ons beperken tot de hedendaagse kunst, met name vanuit het moeilijk begrijpbare karakter van hedendaagse kunst en de uitdaging hierdoor voor de kunsteducatie.

Belangrijk is de relatie tussen beide begrippen: kunst en educatie. Hoe deze brug wordt ingevuld, komt in het tweede hoofdstuk aan bod.

Hoofdstuk 2: Kunsteducatieve strategieën

2.1. Inleiding

In dit hoofdstuk worden enkele strategieën besproken die de kunstagoog als bemiddelaar tussen het kunstobject en de toeschouwer kan aanwenden om een proces van een betekenisgeving bij de toeschouwer op gang te brengen.

Kunsteducatieve strategieën zijn een hulpmiddel om een betekenis te construeren van een kunstwerk. In de hedendaagse kunststroming, waarvan het moeilijke karakter een drempel is om het betekenisproces te doorlopen, zijn kunsteducatieve strategieën vaak een houvast.

Kunsteducatie is het leren een betekenis geven aan kunst. Een kunstwerk heeft voor vele personen slechts één betekenis, die van de kunstenaar. Maar vaak vergeten we onze eigen betekenis. De betekenis van de kunstenaar is geen universele betekenis, want iedereen ziet en beleeft alles anders. Kunsteducatie laat de bezoeker toe een andere betekenis te vormen dan degene die al gekend is.

De strategieën die kunsteducatie invullen kunnen gekoppeld worden aan drie stromingen van kunsteducatie: rechtstreeks contact hebben met kunstwerken, bezig zijn met kunstzinnige praktijken en de analytische studie van kunstwerken. Deze drie stromingen komen terug in drie strategieën die kunsteducatie invult: actieve kunsteducatie, productieve kunsteducatie, receptieve en reflectieve kunsteducatie.

D.; Braekeleer 2006: 1-2.

2.2. Actieve en productieve kunsteducatie

Door de verschillende visies rond kunsteducatie, bestaan er dus ook verschillende strategieën rond kunsteducatie. Zo bestaat er de actieve kunsteducatie. Deze strategie kan gekoppeld worden aan de visie over kunsteducatie van de jaren '50, waarbij de nadruk gelegd werd op het zelf produceren van kunst.

De term actieve kunsteducatie zegt het zelf; je brengt mensen in contact met kunst door hen actief met kunst te laten kennismaken. In deze methodiek wordt vooral het experimenteren gestimuleerd. Een voorbeeld van actieve kunsteducatie vinden we bijvoorbeeld in de werking van MOOSS vzw. Een kunsteducatieve organisatie die via verschillende werkvormen de doelgroep doet leren over kunst, door middel van werken met kunst in workshops.

Werken met kunst wordt in verband gebracht met het produceren van kunst in de productieve kunsteducatie. De persoon zal zelf een kunstobject produceren. De actieve strategie is hier nog aanwezig, aangezien er aandacht wordt besteed aan het 'doen'.

Hier zien we een link met een bestaande visie rond kunsteducatie, namelijk de visie van de jaren '70 waarbij de focus gelegd werd op luisteren, kijken en denken over kunst.

Het verschil tussen beide strategieën is de invulling van de activiteit. Bij de productieve strategie wordt er een link gelegd naar het zintuiglijke of het affectieve vermogen van de mens. Bij de vraagstelling: "waarom vind ik dit kunstwerk mooier dan het andere?" zal dan onderbouwd worden met argumenten die als relevant gezien worden in de kunsteducatie; ik vind de compositie sterker, de kleuren spreken me meer aan, mysterieuzer, ik kan er een betekenis aan geven,...

De Schrijver 2005: 56-60.

Kunst-en erfgoedeucatie, mooss

2.3. Receptieve en reflectieve kunsteducatie

Parallel met de vorige strategieën staan de receptieve en reflectieve strategieën. De twee componenten zijn een wisselwerking tussen 'zelf iets doen' en kunstbeschouwing en kunstgeschiedenis.

In de reflectieve component denken we na over kunst. Dit nadenken doet de toeschouwer vergelijken, waarnemen, inhoud geven,... aan een kunstobject. Esthetica staat centraal in de reflectieve component.

De leermomenten die hier plaatsvinden zijn van groot belang in het proces van kunsteducatie.

In de receptieve component beleven we kunst. Hier worden activiteiten gevat, waarbij er rechtstreeks kennis wordt gemaakt met kunstuitingen, bijvoorbeeld het bezoeken van een museum.

De missie van kunsteducatie die in de receptieve component tot uiting komt is bijvoorbeeld mensen laten genieten van kunst, mensen inzicht geven in de kunst, mensen ervaringen laten opdoen enz.

Receptieve kunsteducatie wordt ook esthetische vorming genoemd. Deze vorming kunnen we onderverdelen in vijf categorieën. De vorming is kunsthistorisch wanneer de focus gelegd wordt op tijdsgebonden stijlenkenmerken. Wanneer ze zich bezighoudt met de interpretatie is ze kunstfilosofisch. De esthetische vorming is kunstkritisch wanneer ze beoordelingsvormen toepast om de kwaliteit van het kunstwerk in relatie tot de actuele context te brengen. Ze kan agogisch worden wanneer de persoonlijkheid verbonden wordt met het thema van het kunstwerk. Als laatste kan ze technisch zijn wanneer de materiële kenmerken van het geproduceerde object aan bod komen, bijvoorbeeld de gebruikte materialen.

De scheiding tussen beide strategieën uit zich in het participeren en beleven (de receptieve strategie) en denken over (de reflectieve strategie). Deze scheiding is minuscule aangezien er op ieder moment een reflectie kan plaatsvinden tijdens een actieve bezigheid.

Als publieksbegeleider is het de kunst om goed om te gaan met de verschillende strategieën en een evenwicht na te streven tussen de scheidingslijn denken en doen. Hoewel er vooral gewerkt wordt met het ‘denken’, dus het cognitieve niveau. Dit aspect komt later in deze eindverhandeling nog aan bod.

Het bepalen van de juiste strategie heeft tijd nodig. De begeleider bepaalt zelf welke richting hij/zij uit gaat, maar tegelijkertijd wordt de strategie ontwikkeld voor een doelgroep. De noden en behoeften van de doelgroep moeten gekend zijn om een aangepaste strategie te ontwikkelen.

De Schrijver 2005: 56-60.

Geudens 2011: 4-39.

Briers s.a.: 7-21.

Oostwoud Wijdenesk 1997: 7-15.

Elias 2011: 20-31.

2.4. Proces van betekenisgeving

Het doel van kunsteducatie, waar deze eindverhandeling is op gebaseerd, is individuen begeleiden tot het geven van een betekenis aan een kunstobject. Dit proces van betekenisgeving gebeurt in verschiendene stappen. Parsons ontwikkelde een model om dit proces van betekenisgeving te doen slagen. Hij geeft een beschrijving hoe een betekenisgeving verloopt, ingedeeld in vijf stadia. De vijf stadia dienen doorlopen te worden als men kunst wil 'begrijpen' en analyseren.

De eerste fase van de betekenisgeving is het favoritisme. Dit stadium kenmerkt zich door een primaire oordeelsstructuur. Wanneer men naar het kunstobject kijkt, beoordeelt men de esthetische kenmerken. Een esthetisch kenmerk kan 'poezen' zijn. De toeschouwer houdt van poezen, dus het kunstwerk zal hem aanspreken. Wanneer het kunstwerk voldoet aan de voorkeuren van de toeschouwer, is het kunstobject 'een goed kunstwerk'.

De toeschouwer wordt hier geacht egocentrisch te kijken, want hij kijkt vanuit eigen voorkeuren om het kunstobject te beoordelen.

Als tweede stadium stelde Parsons de mimetische oordeelsstructuur op. In dit stadium voert de toeschouwer argumenten aan, gebaseerd op de mening dat het kunstwerk iets afbeeldt. Het afgebeelde zal dan ook een realistische voorstelling moeten zijn om mooi te worden bevonden. Het onderwerp van het kunstobject kan hierbij helpen, aangezien het onderwerp vaak vertelt wat het kunstobject afbeeldt.

Buiten het afgebeelde, richt de toeschouwer zich ook op de ambachtelijke moeilijkheidsgraad. Er wordt een focus gelegd op de gebruikte technieken, het realiteitsgevoel,... De moeilijkheidsgraad wordt gewaardeerd wanneer de kunstenaar een techniek heeft gebruikt waardoor het afgebeelde zo realistisch mogelijk is afgebeeld (geen verfstrepen, egaal).

Het derde stadium is de expressieve oordeelsstructuur. In dit stadium wordt het kunstobject als een expressie beschouwd, het heeft namelijk een betekenis. Door het achterhalen van de betekenis, wordt de toeschouwer bewust van het fenomeen dat er verschillende interpretaties kunnen gegeven worden aan één kunstwerk. 'Er zijn zoveel betekenissen als er mensen zijn'. Voor sommigen zal het kunstwerk een verwoeste stad uitbeelden, anderen zullen eerder het gevoel krijgen van een oerwoud.

Bij het vierde stadium staan de begrippen medium, vorm en stijl centraal. Dit stadium wordt gekenmerkt door een formele oordeelsstructuur. Het kunstwerk krijgt een formele organisatie, er wordt namelijk aandacht gegeven aan de ordening van vlakken en de relaties tussen kleuren. Hierdoor wordt de artistieke techniek van contrast, nevenschikkingen, herhaling, variatie,... beoordeeld door de toeschouwer.

In het vijfde en laatste stadium bereikt de toeschouwer de autonomie. Er ontstaat een open oordeelsstructuur. De toeschouwer heeft inzicht verworven in de vorige stadia en kan het kunstobject zelf beoordelen.

Deze vijf fasen van Parsons zijn basisstappen. De stadia zijn vaak onvolledig om een kunstwerk te begrijpen. Zo betreft Parsons niet de culturele en historische achtergrond van de kunstenaar. De vraag ‘waarom schildert de kunstenaar juist dit schilderij?’ kan dus niet voldoende beantwoord worden. Ook het maatschappelijke ideeëngoed wordt niet betrokken in de betekenisgeving. Vaak is het maatschappelijke klimaat van een tijdperiode belangrijk in de werking van de kunstenaar, bijvoorbeeld bij het bekritisieren van de maatschappij, de inspiratie van het kunstobject of bij de achtergrond van een kunstobject.

Elias 1998: 37-49.

2.5. Voordelen van kunsteducatie

De vraag ‘Waarom kunsteducatie?’ prikkelt velen. Diverse onderzoekers en theoretici hebben getracht op deze vraag een antwoord te geven. Een voorbeeld is het onderzoek dat Anne Bamford in 2007 voerde rond cultuureducatie in Vlaanderen. Het onderzoek geeft bewijzen over de voordelen van kunsteducatie (*Bamford, 2007, p.1-33*).

In schoolverband is de vraag ‘Waarom kunsteducatie aanbieden?’ snel opgelost; het staat in het leerplan en de ontwikkelingsdoelen van de leerlingen. Buiten schoolverband is deze vraag voor velen een raadsel.

Bij kunsteducatie als vrijetijdsbesteding kunnen er drie gebieden worden gedefinieerd waarop kunsteducatie effect heeft; (1) kennis van de kunstdiscipline, technieken en vaardigheden, (2) creativiteit en denkvaardigheden en (3) onderzoeken en uitdrukken van inhoud en betekenis. De drie gebieden die beschreven zijn, zijn de kernwaarden van kunsteducatie en vaak ook de doelen. Het evenwicht tussen de drie kernwaarden is steeds in wisselwerking. Het bereikte doel hangt af van de begeleider en de soort kernwaarden die meer of minder aandacht krijgt in het proces.

De kernwaarden kunnen opgedeeld worden in primaire en secundaire effecten.

De primaire effecten zijn de feitelijke kernwaarden. Deze bevatten: kennis van de kunstdiscipline, technieken en vaardigheden, creatieve - en denkvaardigheden, verkennen, onderzoeken en uitdrukken van de betekenis van een kunstobject.

De secundaire effecten duiden op processen die ontstaan bij het ontwikkelen van de primaire effecten. De secundaire effecten duiden op het beleven van plezier en andere emotionele effecten, persoonlijke en maatschappelijke ontwikkeling en transfereffecten. Dit laatste veronderstelt het kunnen toepassing van het geleerde in andere contexten.

De vraag waarom we participatie aan kunst en cultuur een bevordering kan zijn voor het individu kan al beantwoord worden. Toch zijn er nog voordelen die kunsteducatie biedt.

Zoals kunsteducatie het algemeen welzijn en ontwikkeling van een persoon bevordert, kan er gezegd worden dat een persoon gevormd wordt door kunsteducatie, want kunsteducatie geeft ons identiteit. Het doet ons nadenken over de samenleving, waardoor het ons een visie doet ontwikkelen. De visie geeft ons een beeld over onze plaats in de samenleving (politieke visie, culturele identiteit,..).

Kunsteducatie leert ons de waarden en normen van een samenleving. Zo zijn er bij oude meesters kunstwerken gemaakt die een heus taboe op gang hebben gebracht in de samenleving. Een voorbeeld van deze leerschool in waarden en normen vinden we bij de tentoonstelling Isala en Louise in M museum Leuven. In deze tentoonstelling wordt een prostitué afgebeeld in een medelevend kader. De kunstenaar doet de toeschouwer medeleven kweken voor de prostitué. Dit medeleven kon in die tijd niet opgenomen worden voor prostitutie.

Kunsteducatie leert ons emoties uitdrukken, zoals het uitdrukken van angstige gevoelens, droevige, waarom ik iets mooi vind, waarom ik iets lelijk vind,...

Kunsteducatieve organisaties geven mensen de kans om talenten te ontdekken en te ontwikkelen. Uit onderzoek blijkt, onder andere dat van Anne Bamford, dat mensen die bezig zijn met kunst een beter concentratievermogen hebben, het denkvermogen versterkt, de motivatie om te leren groeit, de woordenschat wordt gestimuleerd, de mondelinge taalvaardigheid verbetert, de creativiteit beter wordt ontwikkeld, het groepsgevoel en de sociale vaardigheden worden versterkt, het zelfbewustzijn en de algemene persoonlijkheid rijpt, de emotionele stabiliteit groter wordt en het gevoelsleven verrijkt.

Briers s.a.: 19-27.

Bakx, Capenberghs 2001: 101-133.

Harland 2008: 12-54.

2.6. Valkuilen bij kunsteducatie

Zoals kunsteducatie tal van voordelen heeft, zijn er ook valkuilen mogelijk waar de bemiddelaar aandacht voor moet hebben.

Kunsteducatie is steeds in beweging. Onder invloed van maatschappelijke ontwikkelingen, bijvoorbeeld de groei van ICT, worden er steeds nieuwe kunsteducatieve methoden ontwikkeld. De snel evoluerende methoden kunnen een gevaar betekenen voor de overdracht van kunsteducatie. Het gevaar schuilt hier bij de bemiddelaar. Onvoldoende kennis over de ontwikkelingen binnen de kunst-culturele wereld, brengt kunsteducatie in gevaar. Dit geldt

ook voor de snel evoluerende kunstwereld. Wanneer een bemiddelaar onvoldoende kennis heeft van de nieuwe stromingen binnen de kunstwereld, bijvoorbeeld hedendaagse kunst, is dit een bedreiging voor de kunsteducatie. Wanneer een bemiddelaar de informatieoverdracht niet optimaal kan uitvoeren, weerspiegelt dit tekort zich bij de bezoeker. Vragen en bedenkingen van de toeschouwer worden niet beantwoord, waardoor geen begrip kan opgebracht worden voor de kunstenaar of het kunstwerk. Dit onbegrip uit zich vaak in vooroordelen tegenover de hedendaagse kunst.

Bijgevolg is een gebrek aan kennis van de doelgroep een gevaar dat schuilt bij de bemiddelaar. Elke doelgroep heeft andere noden. Het kennen van deze noden is belangrijk om een aangepast aanbod te ontwikkelen. Zonder dit aangepaste aanbod dreigen de voordelen van kunsteducatie niet bereikt te worden.

Publieksonderzoeken zullen de noden van de bezoeker kenbaar maken. Zo zal opgemerkt worden dat een aanbod voor volwassenen verschillend is dan voor kinderen. De werkwijze die bij kinderen moet worden gebruikt zal speels zijn. Bij volwassenen zal het speelse verhaal meer op de achtergrond blijven.

Om deze valkuilen te vermijden is er een uitgebreid aanbod van studiedagen, waar er kennis en informatie kan opgedaan worden betreffende kunsteducatie, de verschillende doelgroepen, bevorderen van de participatie,... Dergelijke studiedagen worden georganiseerd door kunstculturele actoren zoals bijvoorbeeld Demos. Demos is een organisatie die de participatie aan kunst en cultuur van maatschappelijk kwetsbare groepen wil bevorderen.

Bakx, Capenberghs 2001: 101-133.

Besluit

In dit hoofdstuk hebben we de kunsteducatieve strategieën nader bekeken. We hebben gewezen op het belang van het onderscheid tussen actieve en productieve kunsteducatie enerzijds en reflectieve en receptieve anderzijds voor het proces van betekenisgeving.

De keuze van een strategie is belangrijk bij een kunsteducatief project. De brug die de toeschouwer en het aanbod verbindt, staat (mede) garant voor het behalen van het doel van het project. Deze doelen worden beschreven als ‘voordelen’ van kunsteducatie. Zowel bij kunst als doel als kunst als middel worden voordelen bereikt. Een kunstwerk analyseren en bekritisieren (kunst als doel), doet inzichten verwerven in de maatschappij, mens, zichzelf,...

Tenslotte hebben we ook stilgestaan bij de mogelijke valkuilen, wanneer er geen gepaste methodieken of strategieën worden gehanteerd. Zowel de bemiddelaar als de toeschouwer kunnen hier verantwoordelijk voor zijn.

Nu het begrip kunsteducatie duidelijk is en we een zicht hebben op kunsteducatieve strategieën kunnen we ons in het volgend hoofdstuk gaan focussen op museumeducatie.

Hoofdstuk 3: Museumeducatie

3.1. Inleiding

Wanneer we kunsteducatie toepassen in een museumcontext spreken we van museumeducatie. Museumeducatie vertelt ons iets over het museum als leraar; het vormt de brug tussen het museum en de bezoeker.

In dit hoofdstuk worden het begrip museumeducatie verder uitgelegd. We zullen ook een verband leggen met M museum Leuven.

3.2. Museumeducatie

Zoals al vermeld in de inleiding is museumeducatie een brugfunctie tussen de toeschouwer en het museum(aanbod). Deze brug wordt ingevuld door een publieksbemiddelaar door middel van informatie aan de bezoekers over de tentoonstelling(en) en de kunstobjecten, zodat de afstand tussen de toeschouwer en het kunstwerk kleiner wordt.

Museumeducatie is een veelomvattend begrip. Voor sommigen slaat museumeducatie enkel op workshops en rondleidingen in het museum, voor anderen hebben alle activiteiten die plaatsvinden in een museum een educatieve waarde. Museumeducatie betekent in ieder geval educatie door het museum, over het museum, in het museum en vanuit het museum.

Zo heeft M museum een veelzijdig aanbod voor elke doelgroep van de samenleving. Het aanbod wordt ontwikkeld aan de hand van de tentoonstellingen die plaatsvinden zowel de tijdelijke tentoonstellingen als de vaste collectie van M museum. Er is bijvoorbeeld een rondleiding voor kleuters, Op stap met MO, die de kleuters doet kennismaken met de vaste collectie van M. 'Is dit kunst' is dan weer een interactieve rondleiding voor volwassenen en groepen die plaatsvindt bij tijdelijke tentoonstellingen van onder andere Patrick Van Caekenbergh.

Museumeducatie vergt een grote aandacht voor de museummedewerkers, in die zin dat er steeds nieuwe educatieve middelen moeten worden ontwikkeld omwille van het tijdelijke aanbod in het museum. Naast een vaste collectie, is er vaak een tijdelijke collectie aanwezig in een museum. Deze tijdelijke collectie verschilt vaak in disciplines van kunst (film, beeldhouwwerken enz.) en in stromingen van beeldende kunst (oude kunst, hedendaagse kunst, pop-art enz.). Elke discipline en kunststroming heeft een andere strategie nodig. Maar ook de doelgroep van elke kunststroming of discipline kan verschillen.

De verscheidenheid aan doelgroepen kunnen duidelijk in beeld gebracht worden aan de hand van tijdelijke tentoonstellingen die zich in M museum bevinden. De tentoonstelling van Charles Burns, bekend als illustrator en striptekenaar, trekt vooral stripfans aan en studenten uit studierichtingen rond illustratie. De tentoonstelling rond Dirk Braeckman, een fotograaf die zich vooral bekend werd met mysterische foto's, trekt fotografen, studierichtingen fotografie,... aan.

Bakx, Capenberghs 2001: 115-201.

Den Brok 2010: 11-16.

3.2.1. Ontstaan van museumeducatie

Het begrip museum werd tot 1946 niet juridisch vastgesteld. Hierdoor kon iedereen zijn privéverzameling van kunstwerken de titel 'museum' aanprijzen. De International Council of Museums in Parijs heeft daarom een definitie geformuleerd, met daarin de voorwaarden waaraan een museum moet voldoen. Deze definitie wordt de ICOM-definitie genoemd.

Icom-definitie: 'A museum is a non-profit, permanent institution in the service of society and its development, open to the public, which acquires, conserves, researches, communicates and exhibits the tangible and intangible heritage of humanity and its environment for the purposes of education, study and enjoyment.' (Museumservice s.a.).

De ICOM-definitie, met de daarmee gepaard gaande educatieve groei van een museum, heeft een evolutie teweeggebracht die voornamelijk startte in de 19^e eeuw.

Vanaf de 19^e eeuw werden musea opgericht om mensen te onderwijzen over kunst en door middel van kunst. De educatieve functie van het museum is gegroeid in de Tweede Wereldoorlog. Tijdens deze periode werden leerlingen onderwezen in musea, als vervanging van scholen. Het onderwijzen gebeurde via kunst; bijvoorbeeld door godsdienst, eetgewoonten, geschiedenis,... aanschouwelijk te maken in de kunstobjecten. Ook vandaag vinden we daar voorbeelden van terug. Zo vindt in M museum een middeleeuws eetfestijn plaats in het kader van een projectweek. De jongeren konden zich inleven in de tijd van de middeleeuwen: eten met de handen, het tafellaken werd als een servet gebruikt,... In de kunstwerken, die in M museum tentoongesteld worden, konden de jongeren deze kenmerken terugvinden.

Rond de jaren '60 van vorige eeuw werd er meer aandacht besteed aan de verschillende kunsteducatieve methoden. Het educatieve programma van het museum werd uitgebreid.

Deze uitbreiding wierp zijn vruchten af in de jaren '80. Een stijging van het bezoekersaantal en ontwikkeling van nieuwe musea is hier een voorbeeld van. Maar de educatieve afdeling

versmolt met PR en marketing om een optimaal bezoekersaantal te bereiken waardoor het educatieve luik op de achtergrond verdween.

In de jaren '90 vonden musea de educatieve aanpak weer terug. De focus van het museum kwam sterk te liggen op onderwijs en educatie. Deze verandering werd mede mogelijk gemaakt door het museumdecreet, wat nu erfgoeddecreet wordt genoemd. Door dit decreet konden musea rekenen op de toekenning van erkenning en subsidies, op voorwaarde dat ze voldeden aan een aantal voorwaarden waaronder het uitwerken van hun educatieve functie.

Een museum is door de jaren heen steeds meer als professioneel gegeven gegroeid. Deze professionaliteit uit zich mede in het aanbod dat een museum biedt. Dit kunsteducatieve aanbod is door de jaren heen gegroeid. De professionaliteit die gepaard gaat met het erkend gegeven als museum is ontstaan door de ICOM-definitie. Bijgevolg kan de professionaliteit en het aanbod van een museum enkel groeien wanneer hier een budget voor is. Door het invoeren van de ICOM-definitie, hebben musea (die erkend zijn) recht op een jaarlijks budget.

Gezien de stage in M museum en we in die context een educatief middel hebben ontwikkeld, is het interessant om de ICOM-definitie even te toetsen aan de visie van dit museum.

In M museum wordt er een aanbod ontwikkeld voor verschillende doelgroepen (scholen, volwassenen, individueel, gezinnen,...), dit is één van de belangrijkste taken van het museum, niet het aantal bezoekerscijfers, of inkomsten. Een aanbod brengt een bepaalde doelgroep naar een museum.

Een museum moet belevingen bieden aan bezoekers die alle zintuigen aanspreken. Zo streeft M museum naar een werking rond diverse aspecten van de beeldcultuur. Zo zal niet enkel beeldende kunst tentoongesteld worden in M museum, maar ook film, fotografie, muziek, theater,... elk van deze projecten wordt op een aangepaste manier aan de doelgroep aangeboden. Zo werd er in M museum live muziek gespeeld in de tentoonstellingszalen. De muziek stond in verband met de tijdsperiode van de kunstobjecten. De toeschouwers werden zo gestimuleerd om verschillende zintuigen te gebruiken, zoals gehoor en zicht.

Een museum heeft als taak om de bezoekers kennis te doen ontwikkelen of bevorderen. Het aanbod in M is zo ontwikkeld dat er voortdurend vernieuwing en creativiteit gestimuleerd wordt. Zo is het aanbod voor kinderen steeds een wisselwerking tussen educatie, animatie en recreatie. Tijdens een workshop in M zullen de kinderen informatie krijgen over de kunstdiscipline, kunstenaar of tentoonstelling. Dit wordt gekoppeld aan het interactieve; bijvoorbeeld het maken van een kunstobject. Volwassenen kunnen in de tentoonstellingszalen beroep doen op wandelteksten en muurteksten.

M museum draagt ook bij aan de ontwikkeling van de maatschappij, dit door in dialoog te gaan met sleutelorganisaties. Zo werkt M museum samen met (onderandere) CAW Leuven. Deze samenwerking resulteerde in een tentoonstelling, geproduceerd door vrouwen van het vluchthuis van CAW. M museum wil samen met deze verschillende 'communities' werken aan een duurzame band met zijn omgeving.

Deze samenwerking belicht dan ook een ander kenmerk van een museum aan, namelijk de toegankelijkheid. M museum wil aansluiting vinden bij een divers publiek, door het betrekken van verschillende communities in het aanbod, worden steeds nieuwe doelgroepen een permanent publiek van M museum Leuven.

Uit de ICOM- definitie blijkt dat een museum verplicht wordt publieksgericht te werken. Het aanbieden van kunsteducatie kan dus gezien worden als een verplicht gegeven.

Een museum heeft dus niet enkel als taak om kunstobjecten te verzamelen of te onderzoeken, maar is ook een plaats waar kennis uitgewisseld en uitgebreid kan worden.

Den Brok 2010: 11-16.

Elias 2011: 31-50.

Museumservice, s.a.

3.2.2. Museumpubliek

Onze samenleving bestaat uit een populatie. Een deel van deze populatie zijn potentiële museumbezoekers. Deze bezoekers worden aangetrokken tot een museum door een bepaald tentoonstellingsaanbod, maar ook een educatief aanbod. Door de verscheidenheid van het museumaanbod worden subgroepen gevormd. Zo zal elke tentoonstelling een bepaalde subdoelgroep aanspreken.

De subgroepen zijn mede gevormd door de beleidswijzigingen. Tot de jaren '80 bestond het aanbod van een museum vaak uit een vaste collectie. De beleidswijzigingen maakte dat er een focus werd gelegd op musea. Het publiek in een museum bestond voortaan niet meer uit een vast publiek met eenzelfde profiel, maar uit verschillende profielen van bezoekers met verschillende motieven en interesses in de kunstculturele wereld.

Het is de taak van het museum om de gehele populatie van de samenleving te betrekken in het aanbod. Dit door initiatieven te ontwikkelen die bepaalde doelgroep(en) aantrekt. Het ontwikkelen van de initiatieven dient zorgvuldig te gebeuren, want elk aanbod spreekt een ander publiek aan en elke doelgroep heeft andere noden. Het is de taak van het museum om kennis te verwerven over de doelgroepen om het juiste aanbod bij het juiste publiek te brengen.

Deze kennis wordt verworven door onder andere publieksonderzoeken. Aan de hand van deze onderzoeken kan nagegaan worden welke doelgroepen al een permanent museumpubliek zijn en welke niet. Om deze 'onbekende' doelgroepen aan te trekken tot het museum, worden

projecten georganiseerd op maat. Zo is het jeugdwerk een onbekende doelgroep in M museum Leuven. Hierdoor wordt deze doelgroep betrokken in het aanbod van M museum door activiteiten te organiseren op maat van deze doelgroep zoals activiteiten op zondagnamiddag, spelvormen waarmee ze zelf vertrouwd zijn...

De Haan, Knulst 2000: 19-47.

Ranshuysen s.a: 50-120.

3.2.3. Publieksbemiddeling

Een publiek hebben in een museum is een must, een aanbod bij dat publiek brengen is evenzeer noodzakelijk. Deze brug tussen publiek en aanbod wordt ingevuld door een publieksbegeleider / bemiddelaar.

Begeleide rondleidingen worden vaak gedaan volgens - wat in de literatuur ook wel benoemd wordt als - het herdersmodel: de gids is de herder, het publiek een kudde schapen. De kudde schapen loopt achter de herder aan, niemand weet of de weg juist is, behalve de herder.

Het fenomeen van het herdersmodel loopt parallel met de vraagstelling; kunst kan niet steeds uitgelegd worden met woorden, maar hoe dan wel? Er bestaan verschillende denkpijlers rond deze vraagstelling. Deze komen vanuit 2 groepen, de museumeducatoren, ook wel bekend als gidsen en de visie van de educatieve verantwoordelijken uit de sociaal-culturele sector, de bemiddelaars. Voor museumeducatoren bestaat kunsteducatie uit wetenschappelijke informatie over het kunstwerk, deze informatie wordt op een voor iedereen begrijpbare wijze uitgelegd. Het doel deze van kunsteducatie is dus een beter begrip. Hier wordt het herdersmodel zichtbaar.

De educatieve verantwoordelijken van de sociaal-culturele sector zien het doel van kunsteducatie als een persoonlijkheidsontwikkeling, ze willen de mogelijkheden van de deelnemers ontwikkelen. In deze strategie wordt er een wisselwerking tussen kunst als middel en kunst als doel toegepast.

Bemiddeling moet er zijn voor individuele - en groepsbezoeken. Hierbij wordt niet alleen aandacht besteed aan het educatieve pakket dat wordt aangeboden zoals bijvoorbeeld wandelteksten en audioguides. Publieksbegeleiding is een totaalervaring van de bezoeker. De positieve feedback over het aanbod wordt mede bepaald door de omgeving: ontvangst, comfort in de zalen enz. Ook wel de praktische omkadering van een tentoonstelling genoemd. De totaalervaring vindt plaats voor, tijdens en na het contact met het aanbod.

Om deze totaalervaring te realiseren heeft in M museum een host. Deze host is het eerste contact met de bezoeker en leidt de bezoeker naar de gewenste instantie (ticketbalie, antichambre, museumshop, museumcafetaria,...). Aan de bezoeker wordt een bezoekersplannetje meegegeven, dit plannetje toont waar welke tentoonstelling zich plaatsvindt, alsook de sanitaire voorzieningen, liften,... In de tentoonstellingszalen staan er zetels ter beschikking voor de bezoekers. Bij deze zetels ligt ook steeds een boek met informatie over de kunstenaar of tentoonstelling.

De vorm van begeleiding en de invloed van de bemiddelaar kan meespelen in de cultuurbevordering van de bezoeker.

De begeleiding moet zo tewerk gaan dat het publiek geprikkeld wordt om te participeren. De bemiddelaar kiest, bewust of onbewust, welke participatie de deelnemer zal aannemen (bijvoorbeeld interactief,...). De bemiddelaar kan de deelnemer dus in een rol zetten. Om dit proces succesvol te laten verlopen is een grote kennis van de doelgroep nodig.

Welke participatieve aanpak wordt gebruikt hangt af van een aantal factoren; de doelstellingen van het project, het onderwerp, de doelgroep waarvoor het project wordt ontwikkeld, de tijd die uitgetrokken is voor het project en het budget dat ter beschikking zal staan voor het project.

Een educatief model

In de literatuur vinden we verschillende modellen die toepasbaar zijn op publieksbemiddeling. We kiezen voor het model dat Willem Elias heeft ontwikkeld. Het uitgangspunt van dit model dat kunsteducatie anti-disciplinair moet zijn: er zijn verschillende manieren om naar kunst te kijken, niemand heeft een universele mening. Verder moet de toeschouwer plezier beleven aan een educatief pakket. In dit model wordt ook de nadruk gelegd op de analyse van verwachtingen en verlangens van de toeschouwer. Deze analyse kan op verschillende manieren gebeuren, bijvoorbeeld door een kort gesprek met de groep/persoon aan het begin van de rondleiding.

Fasen in begeleiding

Bij het bemiddelen van groepen of individuen onderscheidt Elias vijf fasen. De eerste fase is de feestelijke fase. Deze fase betreft elk individu bij de rondleiding en zal zo het groepsdynamisch proces bevorderen. De bemiddelaar staat mede in voor het groepsdynamisch proces. Groepsdynamica is belangrijker dan een eenmansredevoering die een gids vaak voert. Er moet een dialoog aangeaan worden met het kunstwerk, de kunstenaar, zichzelf en de

begeleider. De inspraak van de deelnemers is dus belangrijk bij kunsteducatie, want deze inspraak leidt tot interactie tussen de deelnemers en zal nieuwe inzichten doen ontstaan. De tweede fase is de kennisfase. De toeschouwer verwerft tijdens de begeleiding kennis over het kunstobject of kunstdiscipline. De methode van overdracht bepaalt mee de mate van verworven kennis. Na het doorlopen van de tweede fase wordt de inspraakfase gestart. Deze fase staat haaks op het herdersmodel. Bij de inspraakfase betreft de bemiddelaar de toeschouwer, er ontstaat een interactie. Zo zal de toeschouwer niet enkel luisteren en verwerken van de informatie, de toeschouwer gebruikt zijn/haar interpretatievermogen. Deze fase loopt parallel met de kritische fase. 'Ben ik het met de gids mee eens?' 'Zie ik niets anders in het kunstwerk?'. De toeschouwer ontwikkelt een eigen mening. Als laatste fase bestaat de ideologische fase. Deze fase doet de toeschouwer inhoud geven aan het kunstobject.

Hoe ver de bemiddeling moet gaan is moeilijk te bepalen. Musea hebben vaak twee soorten bemiddeling, diegene die uitgesproken aanwezig is in het museale kader (workshops, rondleidingen,...) en diegene die geen uitgesproken plaats inneemt in een tentoonstelling. Voorbeelden van zulke bemiddelingsvormen die op heden worden gebruikt zijn; wandelgidsen, audioguides, muurteksten, kinderquiz,... Deze bemiddeling gebeurt bij voorkeur discreet. Diegenen die een extra vorm van begeleiding willen, moeten deze voldoende aangeboden krijgen, maar de andere bezoekers mogen zich er niet aan storen.

Voor kunsteducatie bestaat geen standaard. De kwaliteit van kunsteducatie moet daarom steeds onderzocht en (eventueel) bijgestuurd worden. Het is aan de publieksbemiddelaar om deze kwaliteit te garanderen en te behouden. Wanneer dit kwaliteitsproces niet in stand gehouden wordt, komt de kunsteducatie in gedrang. Het 'mislukken' van de publieksbegeleiding kan verschillende oorzaken hebben. De meest gekende oorzaken bevinden zich vaak in de deelactiviteiten van musea. Door de zenuwslopende activiteitenkalender en de drang naar hoge bezoekerscijfers wordt de kwaliteit van publieksbegeleiding vaak uit het oog verloren. Er worden vele activiteiten georganiseerd voor verschillende doelgroepen, met het doel om kunsteducatie aan te bieden. Maar door deze hoge werkdruk wordt het doel en de doelgroep vaak vergeten. Het gevolg hiervan is dat het aanbod niet bij de juiste doelgroep terecht komt, of dat de noden van de doelgroep niet worden gehoord. Publieksbegeleiding dreigt zo een machine te worden binnen de werking van een museumkunsteducatie.

We zullen in de verdere eindverhandeling de term bemiddeling gebruiken en niet de term begeleiding. De term begeleiding drukt meer het herdersmodel uit, bemiddeling sluit meer aan bij een interactief model.

Bam s.a.

Elias 2011: 31-50.

De Schrijver 2005: 55-59.

Besluit

In dit hoofdstuk hebben we ons toegespitst op kunsteducatie in een museale context. We hebben vastgesteld dat hier de laatste jaren een belangrijke evolutie was waarbij de aandacht voor educatie en bemiddeling centraal komt te staan. We hebben het educatief model van Elias genomen omdat we geloven in een interactieve benadering meer dan in een herdersmodel. Kunst leren begrijpen is niet noodzakelijk luisteren naar een gids die de herder van de kudde speelt; één mening is juist, andere interpretaties bestaan niet. Kunst begrijpen is een proces in het menselijk individu in interactie met anderen.

Vooraf ook het feit dat er gewerkt wordt aan een competentieprofiel voor de kunst- en cultuureducators is hoopgevend. Er is nood aan professionele bemiddelaars die een aangepast aanbod voor een juiste doelgroep kunnen ontwikkelen en vooral professionele bemiddelaars die een kunsteducatief project kunnen begeleiden. Door het verplichte gegeven van cultuureducatie in het onderwijs en muzische vorming, krijgen de cultuureducatieve organisaties de kans en de ruimte om cultuureducatie binnen de schooltijd te realiseren.

DEEL 2: MUSEUMEDUCATIE IN M MUSEUM LEUVEN



www.mleuven.be

Hoofdstuk 4: Ontwerp van een interactief educatief middel

4.1. Inleiding

Het educatieve aanbod van een museum is afgesteld op de populatie van de samenleving. In de ICOM-definitie konden we reeds lezen dat dit een ‘verplicht’ gegeven is binnen het museale werkveld. Voor elke doelgroep in de samenleving zou er een museumaanbod moeten bestaan. Toch is dit in de praktijk niet altijd zichtbaar. Dit merken we bijvoorbeeld bij de doelgroep individuele volwassenen museumbezoekers. Het aanbod voor deze doelgroep beperkt zich vaak tot wandelteksten, audioguides en muurteksten. Deze teksten zijn vaak lang met veel vakjargon. Niet elke bezoeker is even gemotiveerd om deze ellenlange teksten te lezen.

Uit het aanbod voor volwassenen blijkt dat bij museumeducatie vooral het cognitieve vermogen van de mens wordt aangesproken. Maar er zijn nog andere interpretatieprocessen bij een toeschouwer voor het interpreteren van een kunstwerk, zoals het affectieve, zintuiglijke en interactieve niveau. Deze interpretatieprocessen zijn het onderzoeksterrein in het doctoraatsonderzoek van Eva Van Moer (*Van Moer 2007: 11-34*).

Het museumaanbod dat voor individuele volwassene bezoekers onvoldoende ontwikkeld is, brengt nadelen met zich mee. Wanneer bezoekers onvoldoende en vooral éénnzijdige informatie aangereikt krijgen, ontstaan er vooroordelen. De vooroordelen vinden we terug bij de kunststroming hedendaagse kunst; de meest gekende is ‘ik kan dit ook’. De reden waarom hedendaagse kunst vaak vooroordelen oproept, heeft te maken met het moeilijke en specifieke karakter van deze kunststroming, zoals we reeds eerder hebben toegelicht.

Dit specifieke karakter heeft zijn oorsprong in het (meestal) onrealistische dat wordt afgebeeld. We moeten vaak zelf opzoek gaan naar het afgebeelde, bijvoorbeeld rode strepen op een wit doek. Enkel wanneer we deze stap gezet hebben, kunnen we de betekenis van het kunstwerk achterhalen. Echter, stap één is een moeilijk gegeven voor onervaren toeschouwers.

De bevindingen uit de probleemstelling hebben we verwerkt in een vooronderzoek tijdens de 2^{de} jaarsstage in M museum Leuven.

Dit vooronderzoek is opgevat als vervolg op het doctoraatsonderzoek van Eva Van Moer. Daaruit blijkt dat individuele volwassen bezoekers vooral cognitieve informatie aangereikt krijgen bij museumeducatie, zoals het lezen van muurteksten, lectuur van kunstcritici en dergelijke. Zoals eerder vermeld maken bezoekers gebruik van, of hebben nood aan, verschillende processen om tot een betekenisgeving te komen. Deze processen worden in het doctoraatsonderzoek interpretatieprocessen genoemd en zijn de volgende: cognitief, interactief, zintuiglijk en affectief.

4.1.1. Interpretatieprocessen bij hedendaagse kunst

Omdat het doctoraatsonderzoek aan de basis ligt voor het ontwerpen van een educatief middel willen er even dieper op ingaan

Zoals we al konden lezen, hebben de afgelopen decennia postmoderne ideeën museum- en kunsteducatie duidelijk beïnvloed. De invloed vindt vooral plaats in de interpretaties van de bezoeker bij een kunstwerk. Dit wil zeggen dat men niet langer op zoek is naar algemene, universele verklaringen van een kunstwerk waarbij één mening juist is, maar naar interpretaties van een kunstwerk, waar meerdere meningen naast elkaar kunnen staan. Deze interpretaties zijn gebaseerd op persoonlijke verhalen. Kennis over een kunstwerk of kunststroming leidt niet meer tot universele verklaringen, maar naar verschillende betekenissen die naast elkaar staan.

Wanneer we deze postmoderne gedachte toepassen in een museumcontext, betekent dit dat interpretaties van kunstobjecten veranderlijk zijn; er zijn zoveel meningen als er toeschouwers zijn. Het onderzoek concentreerde zich dan ook op de manier waarop toeschouwers kunstobjecten interpreteren.

Het doctoraatsonderzoek ging het interpretatieproces van 68 individuele, volwassen bezoekers na aan de hand van mondelinge reacties op hedendaagse kunst in een museumsetting. De gegevens werden verzameld aan de hand van open interviews. Zo werd aan de bezoekers gevraagd 'luidop' te denken; dit wil zeggen te praten over wat ze zagen, dachten, voelden, etc. over de kunstwerken en de tentoonstellingen in zijn geheel.

Bij de interpretaties van de bezoekers werd gekeken naar de verschillende contexten waarin het kunstobject bekeken werd. Er is sprake van vier contexten. De bezoekers spraken over het kunstobject zelf, bijvoorbeeld de vormelijke en stilistische elementen (vorm, grootte, kleur, materiaal) en het onderwerp of het thema dat vervat zat in het werk (vb. chaos, onrecht, eenzaamheid...). De bezoekers praten ook over zichzelf tijdens het interview. De eigen ervaringen werden betrokken bij het geven van interpretaties. (hobby's, persoonlijke herinneringen, ... vb. houtskool, vakantieherinneringen). Over de kunstenaar werd vooral over de intentie/bedoeling van de kunstenaar gepraat. Overige contexten waren bedenkingen zoals vragen met betrekking tot de waarde van het maken van kunst; de vraag wie bepaalt of iets kunst is of niet, over de waarde van het kijken naar kunst, wat we terugvinden in de kunstbeschouwing en vragen over de locatie, het museum zelf (gebouw, sfeer, geluiden,...).

Anderzijds werd ook nagegaan welke processen de toeschouwer gebruikt tijdens de interpretatie. Hoe komt de toeschouwer tot een betekenis? Er worden ook vier processen onderscheiden.

Als eerste de zintuiglijke processen. De meeste zintuiglijke ervaringen hebben betrekking op het zicht. Dit is niet verwonderlijk aangezien kunst een sterk visueel karakter heeft.

De cognitieve processen verwijzen naar alle geestelijke verrichtingen betrokken bij het ontvangen van, het opslaan van en de verwerking van informatie. Bijvoorbeeld: toeschouwers maken gebruik van hun verbeelding en kennis uit eerdere ervaringen, wat ze al eerder zagen, of wat ze al wisten met betrekking tot kunst...

Als derde bestaan de affectieve processen. Emoties spelen een belangrijke rol in de esthetische ervaring. Toeschouwers kijken naar kunst op basis van een breed gamma van gevoelens: zowel positieve als negatieve emoties.

Als laatste werd de (Inter)actieve dimensie ontdekt tijdens het onderzoek. Sommige respondenten ondernamen een aantal acties om tot interpretatie te komen. Ze gebruikten bijvoorbeeld educatief materiaal als hulpmiddel bij het interpretatieproces (wandeltteksten, audioguides,..), ofwel vond er een fysieke interactie plaats met het kunstwerk, waarbij de toeschouwer mee het kunstwerk bepaalt, bijvoorbeeld stappen doorheen het kunstwerk.

De vier contexten en processen kunnen niet duidelijk afgebakend worden in de verschillende categorieën, vaak is het onduidelijk in welke categorie een reactie thuishoort. Zo werd er gesproken over een cognitieve reactie wanneer cognitieve processen duidelijker vertegenwoordigd waren dan emotionele, zintuiglijke of interactieve processen.

Zowel de verschillende contexten als de verschillende processen brachten de complexiteit van het interpretatieproces aan het licht. Er zijn verschillende methoden die gebruikt kunnen worden om tot een betekenisgeving te komen, bovendien is niet elke methode geschikt voor iedere persoon.

4.2. Methodiek van het vooronderzoek

Aangezien het vooronderzoek een vervolg is op het doctoraatsonderzoek van Eva Van Moer, is het vanzelfsprekend dat de doelgroep in beide onderzoeken dezelfde is, namelijk individuele volwassen museumbezoekers.

De analyse van de probleemstelling leidde tot enkele onderzoeksvragen. Waarom verloopt het proces van betekenisgeving zo moeizaam? Waarom zo'n afschuw tegenover hedendaagse kunst? Hoe kan museumeducatie bijdragen tot de betekenisgeving?

Deze onderzoeksvragen werden verwerkt in een vooronderzoek tijdens de tweedejaarsstage in M museum.

Het vooronderzoek had als doelstelling een antwoord te formuleren op de vragen; waarom kan er geen betekenis gegeven worden aan hedendaagse kunstwerken, waarom zo'n afschuw tegenover hedendaagse kunst en wat zijn de noden van een individuele museumbezoeker.

Er werden twee interviewrondes opgezet. De interviews werden gehouden tijdens de tijdelijke hedendaagse tentoonstelling van Pedro Cabrita Reis, bij het kunstwerk Echo Der Welt.



(bron: mleuven.be)

Dit kunstwerk werd bewust gekozen omdat er weinig informatief en educatief materiaal aanwezig was. De museumeducatie bij dit kunstwerk bestond enkel uit een titelbordje naast het kunstwerk. Door de schaarse informatie en hulpmiddelen die aan de toeschouwer aangeboden werd, konden de noden van de doelgroep achterhaald worden door middel van een gesprek. De toeschouwers moesten beroep doen op hun ervaringen, fantasie en interpretatievermogen om een betekenisproces te ontwikkelen.

Het interview met de respondent werd gestuurd door een aantal vragen. De vragen waren afgesteld op de doelen van het vooronderzoek en hielden verband met de interpretatieprocessen. Het antwoord van de respondent op de onderzoeksvragen bevatte de verschillende interpretatieprocessen. Spreekt dit kunstwerk je aan (zintuiglijk)? Wat roept het kunstwerk bij je op (affectief)? Wat is de betekenis van het kunstwerk volgens jou (interactief / cognitief)?

We hebben bewust gekozen om te werken met persoonlijke face-to-face gesprekken. Het persoonlijke contact is voor de respondent een belangrijke factor bij het al of niet deelnemen aan het onderzoek. De overtuigingskracht van de onderzoeker stimuleert de deelname aan de activiteit. Bijgevolg kan het interview of onderzoek gestuurd worden door het stellen van duidelijke en doelgerichte vragen. Een gesprek blijft een veilige omgeving om fantasiën en interpretaties te verwoorden over een kunstobject. De verlegenheid of het onveilige gevoel van de respondent kan gebroken worden door eenvoudige basisvragen te stellen.

De interviews werden in twee rondes afgenomen.

De eerste ronde bestond uit een face-to-face gesprek met de respondent, waarbij de respondent antwoord diende te geven op de reeds vernoemde vragen. Spreekt dit kunstwerk je aan? Wat roept het kunstwerk bij je op? Wat is de betekenis van het kunstwerk volgens jou? In totaal werden 15 respondenten geïnterviewd over de periode van 6 april 2011 tot 14 april 2011. De uitgeschreven interviews kunnen in bijlage 1 gelezen worden.

Het gesprek tussen de respondent en mezelf werd opgenomen met een dictafoon.

De antwoorden van de respondent werden later geanalyseerd. De uitspraken werden geordend in vier verschillende categorieën, die de vier interpretatieprocessen vertegenwoordigen. Het volgende voorbeeld verduidelijkt dit.

Zintuiglijk

“Het is een onafgewerkt huis dat juist kunst maakt: draden, steunbalken waar je beton moet in gieten, tot de blokjes van de chauffages die de chauffages moeten omhoog houden, de lichten die te laag hangen, de stenen die opgesteld zijn in plaats van gemetst te zijn”

“Het is een kunstwerk met alle mogelijke waardeloze materialen, maar eigenlijk toch een huis waarin in principe alles aanwezig is”

Cognitief

“Eum, het is duidelijk dat hij met architectuur bezig is of geïnspireerd is... maar wat ik er dan leuk aan vind is dat ... Met hedendaagse architectuur wordt alles verstopt van draden, van chauffages, van ik weet niet wat. Wat hij doet is in architectuur alles te kijk stellen wat je normaal niet ziet”

“Wat er zo speciaal aan is, is dat de alledaagsheid verheven is tot kunsten”

“Als ik dit werk allemaal zie, spreekt het heel erg tot mijn verbeelding”

“Je moet er wel over nadenken. Er zitten heel veel details in die je moet ontdekken, er valt wel heel wat in te ontdekken”

“Ik vind het wel kunst, maar ik kan er niet echt een betekenis aan geven. Bij sommige werken denk ik dat het eerder een soort van provocatie is. Hedendaagse kunst is de grenzen aftasten om te kijken wat nog accepteerbaar is en wat niet”

Affectief

“Persoonlijk vind ik dat het op niets trekt, het is een allegaartje van gebruikt materiaal.

“Ik zou zeggen, kom eens in mijn garage kijken en het ziet er juist hetzelfde uit”

“Mij spreekt dat werk me niet aan. Het is meer een samenraapsel van of het is een samenraapsel van afval, waarvan ik het gevoel heb dat mijn kinderen evenveel kunst maken in de tuin dan hier tentoon gesteld staat”

De meeste uitspraken ‘pro hedendaagse kunst’ bevonden zich vooral in het cognitieve luik. Deze uitspraken bevatten een opbouw naar een betekenis, het nut van hedendaagse kunst, appreciatie voor hedendaagse kunst,...

Deze vaststelling heeft zijn grondslag in de ervaring en kennis van de toeschouwer. De bezoekers die vertrouwd zijn met hedendaagse kunst kunnen een betekenis opbouwen omdat zij kennis en ervaringen hebben verworven over de materie hedendaagse kunst. Hun mening is onderbouwd met kennis en ervaring. De uitspraken neigden dus en naar het cognitieve. Deze werkwijze gaf ons een zicht op de verschillende interpretatieprocessen en hoe deze vertegenwoordigd waren. Vooral het cognitieve en affectieve luik waren het meest vertegenwoordigd.

Uitspraken ‘contra hedendaagse kunst’ bevonden zich vaak in het affectieve luik. Omdat deze subdoelgroep weinig kennis en ervaringen bezit over hedendaagse kunst, werd er voortgegaan op het gevoel, het affectieve. Hier ontstaan vaak de vooroordelen. Zonder kennis en inzichten loopt men het gevaar te mislukken in de betekenisgeving. De weg naar de betekenisgeving

lijkt eindeloos en hopeloos. Een toeschouwer die niet over de nodige informatie beschikt, zal het kunstobject beoordelen op het uiterlijk. Hedendaagse kunst staat niet altijd bekend als 'schone kunst'. Het 'mooie' van deze kunsten is niet de focus, de betekenis wordt vaak als elementair onderdeel gezien.

'Hedendaagse kunst is voor iedereen', een gelezen zin in de paragraaf 'hedendaagse kunst', werd tijdens het vooronderzoek bewezen. Tijdens de eerste fase van het vooronderzoek was de subgroep contra hedendaagse kunst in de meerderheid. Men zou denken dat de subdoelgroep pro hedendaagse kunst deze eerste fase zou vertegenwoordigen. Echter, de subdoelgroep contra hedendaagse kunst bewandelden ook het intellectuele pad van de hedendaagse kunst. Het opbouwen en verrijken van ervaringen en kennis kan door elke doelgroep gebeuren, mits deze kans wordt aangeboden aan de bezoekers.

De tweede fase van het vooronderzoek heeft ook als basis een persoonlijke face-to-face gesprek met de respondent.

In het totaal werden tien respondenten geïnterviewd in de periode van 21 april tot 5 mei. Alle tien gesprekken werden ook in de tweede fase opgenomen met een dictafoon. Een analysefase vond ook hier plaats, waarbij alle interviews werden uitgeschreven. In bijlage 2 kunnen de uitgeschreven interviews gelezen worden.

Het vertrekpunt van deze tweede fase ligt echter anders. Het gespreksonderwerp tussen de respondent en mezelf begint bij de voorafgenomen interviews van de eerste fase.

Uit de interviews van de eerste fase hebben we een selectie gemaakt. Deze selectie gebeurde niet willekeurig, maar aan de hand van selectiecriteria. Deze waren uitspraken met sterke pro- en contra hedendaagse kunst argumenten. Deze selectiecriteria hadden niet tot doel de respondenten te choqueren, maar om te achterhalen of er een beïnvloeding was bij respondenten. Kan een vooroordeel beïnvloed worden? Een mening wordt gevormd door eigen kennis en ervaringen, maar ook door het horen van andere meningen en inzichten. Wanneer een toeschouwer naar een hedendaags kunstwerk kijkt en geen proces van betekenisgeving kan ondergaan, zal deze bezoeker zich laten beïnvloeden door meningen en inzichten van anderen? Kan een vooroordeel sneller omslaan? Is het makkelijker om een betekenis van andere dan je doelgroep aan te nemen dan van kunstkenner en vakjargon?

Deze zijn vragen waarop er tijdens de tweede fase van het vooronderzoek een antwoord geformuleerd wordt.

In de tweede fase werd als volgt tewerk gegaan. Het gesprek met de respondent bestond uit twee delen. De respondenten kregen de tijd en ruimte om het kunstwerk te analyseren, de onderzoeker stuurde dit proces niet, de respondent werd aan zijn lot overgelaten. Na de analyse vond het gesprek plaats. De bouwstenen van het gesprek waren de vragen die ook gesteld werden in de eerste fase. Na het gesprek kregen de respondenten de kans de interviewselecties van fase één te lezen. Er vond een tweede gesprek plaats met de respondent met als doel om een beïnvloeding te stimuleren. Kan het lezen van de uitspraken de mening van de respondent beïnvloeden?

Een voorbeeld van beïnvloeding merkten we bij een vrouwelijke respondente. De respondente begreep het kunstwerk qua uitzicht niet, waardoor de zintuiglijke interpretatie niet voltooid kon worden. Door de uitgeschreven interviews te lezen, keek de respondent stap per stap naar het kunstwerk om de link te leggen tussen het geschrevene en het afgebeelde. Uiteindelijk kon de vrouw het kunstwerk appreciëren en vond er een beïnvloeding plaats. De vrouw ontdekte elementen in het kunstwerk die ze alleen niet had opgemerkt, bijvoorbeeld halve bakstenen, loshangende draden,...

Uit deze laatste ronde kon besloten worden dat een mening beïnvloed kan worden. De beïnvloeding gebeurt meestal bij diegenen die geen kennis of ervaring hebben met hedendaagse kunst. Kenners van hedendaagse kunst gebruikten de geanalyseerde interviews vooral om discussiepunten aan te halen.

Beide fasen bevatten getuigenissen van 25 respondenten. De geselecteerde uitspraken van de eerste fase werden gebruikt voor de specifieke opdracht tijdens de derdejaarsstage

4.3. Concept van het educatieve middel

Naar aanleiding van het doctoraatsonderzoek van Eva Van Moer en het vooronderzoek wordt een educatief middel ontwikkeld voor de individuele volwassen museumbezoeker van hedendaagse beeldende kunst.

Het educatief middel moet aansluiten bij de vier interpretatieprocessen die een bezoeker gebruikt om een kunstwerk te interpreteren (cognitief, affectief, zintuiglijk en interactief).

Het educatief middel komt tot stand in M museum Leuven en moet dus passen binnen de doelstellingen en de visie van M Museum.

- Zo wil M museum vernieuwend omgaan met haar collectie op het vlak van het verzamelen, beheren, onderzoeken en tonen van het kunstwerk. Het tonen van het kunstwerk kan in samenspraak gebeuren met de interpretatieprocessen. De toeschouwer zal via deze ervaring een breder inzicht ontwikkelen in de kunststroming of het kunstwerk.
- Zoals in het onderzoek wordt aangehaald, wordt er in musea te veel ingegaan op de cognitieve museumeducatie en worden de andere ervaringen vaak vergeten (zien, voelen, doen,...). M museum wil deze benadering ook doorbreken.
- Het onderzoeken, wat M in haar missie vermeld, kan plaatsvinden in de vraagstelling “hoe kan een museum bijdragen tot het verwerken van de interpretatieprocessen van de individuele bezoeker in een aanbod?”
- M museum wil voortdurend vernieuwing en creativiteit stimuleren. Het stimuleren van vernieuwing en creativiteit schuilt in het anders kijken naar kunst en kunst benaderen uit een andere invalshoek.

- M museum wil aansluiting vinden bij een divers publiek. De doelgroep individuele volwassenen zullen aandacht krijgen in het aanbod van M. Een permanente museumbezoeker zal ontstaan.

Het educatieve middel moet bruikbaar zijn tijdens hedendaagse tentoonstellingen. We gebruiken dit in het meervoud, omdat het middel bij elke hedendaagse tentoonstelling toepasbaar moet zijn. Het fungeert als een 'vast format' in een tentoonstelling. Zo vervoegt het educatieve middel de audioguide, muurteksten en wandelteksten.

4.3.1. Doelgroep van het educatieve middel

Het educatieve middel wordt ontwikkeld voor individuele volwassenen bezoekers. De participatieve keuze van de doelgroep wordt gerespecteerd, doordat de bezoeker zelfstandig en individueel aan het educatief middel kan deelnemen.

Vooraleer een concept te ontwikkelen dienen we noden van de doelgroep te kennen. Uit het vooronderzoek bleken een aantal de noden van de doelgroep. Deze noden werden door hen als volgt omschreven: kunst begrijpen, interactie, informatieoverdracht, een educatief aanbod op een volwassen niveau, bijleren, plezier / ontspanning, individueel blijven, professionaliteit en subtiliteit.

In de literatuur vinden we hierover een aantal aanknopingspunten zoals bijvoorbeeld Hooper-Greenhill (2009: 121) en Van Reeth (2009).

Hedendaagse beeldende kunst spreekt een bepaald publiek aan. Een deel van dat publiek bezoekt effectief tentoonstellingen, een ander deel is er wel in geïnteresseerd, maar heeft de drempel nog niet overwonnen om een tentoonstelling te bezoeken. Daarbuiten is er nog een deel van de bevolking dat geen interesse heeft voor hedendaagse beeldende kunst. Zoals reeds eerder gezegd is het de bedoeling dat de noden van alle subgroepen aan bod komen in de museumeducatie.

Wanneer we het hebben over het effectieve publiek, degenen die effectief een tentoonstelling bezoeken, kunnen we hierin nog subgroepen onderscheiden naargelang de verwachtingen van deze bezoeker, vanuit professionele bezigheden of vrije tijdsbezoek, in groep of individueel.

Vaak wordt er voor de populatie volwassenen één aanbod aangereikt, zonder kennis te hebben over de verschillende subgroepen in deze doelgroep. Zo zal het bijwonen van een lezing voor de niet-kunstkenner een hoge drempel zijn, een informatiebrochure voor de kunstkenner een

lage drempel kennen. Toch kunnen beide middelen een extra dimensie geven aan het proces van betekenisgeving, omdat beide educatieve middelen verband houden met verschillende contexten.

Een publieksonderzoek kan de verschillende subgroepen in een museum analyseren. Ook de noden van de bezoeker kunnen via deze onderzoeksmethode achterhaald worden. Voor het ontwerpen van het educatieve middel werden de noden van de bezoeker achterhaald via een kleinschalig onderzoek tijdens mijn tweedejaarstage in M. De vraag “Waar hebben individuele volwassen bezoekers nood aan?” hebben we onderzocht door middel van interviews met individuele bezoekers.

De noden van de doelgroep kwamen in dit onderzoek sterk tot uiting. Zo heeft de doelgroep nood aan informatie. Geen informatie die hen uitlegt welke kleur het kunstwerk heeft, maar uitleg over een eventuele relatie met de maatschappij, het doel van de gebruikte materialen,... zodat ze het kunstwerk / tentoonstelling begrijpen.

Daarnaast blijkt interactie ook één van de noden te zijn van deze doelgroep. Dan wel interactie in de subtiele vorm, een tentoonstelling moet een tentoonstelling blijven. Interactie wordt vaak geassocieerd met kinderlijke spelvormen. Maar interactie kan ook op een volwassen niveau gebeuren.

Als laatste nood wordt bijleren en kennis opdoen aangehaald. Dit is één van de grootste doelen van een museumbezoek, naast ontspanning en amusement.

De noden van de doelgroep moeten in de methodiek naar voren komen en vervuld worden. De methodiek die gebruikt wordt, hangt samen met de leerstijlen van de doelgroep. Uit het onderzoek dat we voerden, bleek dat volwassen bezoekers zelfstandig zijn in hun keuzes om te leren. Deze zelfstandigheid moet ook tot uiting komen in het aanbod, het deelnemen aan een educatief project mag dus geen verplichting zijn.

4.3.2 Doelstellingen van het educatieve middel

De ontwikkeling van het educatieve middel werd enerzijds gebaseerd op deze noden. Anderzijds werden er doelen opgesteld waaraan het educatief middel moet voldoen

De doelstellingen die opgesteld worden voor een educatief middel kunnen betrekking hebben op twee doeleinden; intrinsieke doeleinden en instrumentele doeleinden. Bij intrinsieke doeleinden is de vorming op kunst gericht. Bij instrumentele doeleinden wordt kunst als emancipatorisch middel aangewend. Deze laatste heeft betrekking op de visie kunst als middel.

Het doel van ons educatieve middel is intrinsiek. We willen de deelnemer een betekenisproces laten doorlopen over hedendaagse kunst en de vooroordelen over deze kunststroming beïnvloeden.

De hoofddoelstelling van het educatieve middel is de koppeling met de vier interpretatieprocessen. Het educatieve middel moet gebaseerd zijn op deze vier processen. Zoals al eerder vermeld is het educatieve pakket voor de individuele volwassen bezoeker sterk cognitief getint. De andere interpretatieprocessen, affectief, interactief en zintuiglijk worden niet betrokken in het aanbod van de doelgroep. Het educatieve middel beoogt daarom het gebruik van een format die de vier interpretatieprocessen verwerkt in één educatief pakket.

Het moet een creatief en vernieuwend educatief middel zijn dat bevordelijk is voor het interactieve, affectieve en zintuiglijke in een museumbezoek. Er moet dus afgestapt worden van het bestaande aanbod van bijvoorbeeld de schoolse invulblaadjes en gidsenbeurten.

Het moet aansluiten bij het postmodernistische gedachtengoed 'Er zijn zoveel betekenissen als er mensen zijn'. De communicatie tussen de toeschouwer en het kunstwerk, alsook tussen de toeschouwer en de mensen rondom moet gestimuleerd worden.

In een agogisch proces is het belangrijk dat de doelstellingen beantwoorden aan het SPIRO-model. (*Sweertvaegher e.a 2009: 60-70*).

SPIRO staat voor Specificity, Performance, Involvement, Realism en Observable

Het educatieve middel moet beantwoorden aan deze doelstellingen. Het educatieve middel is specifiek afgebakend omdat het moet inspelen op de vier interpretatieprocessen bij het proces van betekenisgeving van hedendaagse kunst. Ze beantwoorden aan performance omdat het educatieve middel inspeelt op het gedrag van de toeschouwers en de houding tegenover hedendaagse kunst. Het educatieve middel heeft betrekking (involvement) op de volwassen individuele bezoeker van hedendaagse kunsttentoonstellingen. Het educatieve middel is haalbaar (realism) omdat het binnen de context van M museum kan worden gerealiseerd. De interactie moet ook observeerbaar en zichtbaar zijn.

4.3.3 Opbouw van het online blog

Een combinatie van de noden van de doelgroep en de doelstellingen van het educatieve middel, bracht de idee van het ontwerpen van een online blog. Het online blog is een online platform waar individuele bezoekers aan een hedendaagse tentoonstelling zelf reacties kunnen plaatsen en reacties van andere bezoekers kunnen lezen (zie bijlage 3).

Na een bezoek aan de tentoonstelling kunnen bezoekers reacties op online blog plaatsen. De host van het museum informeert hen over de aanwezigheid van de computer in de antichambre van het museum, dit is de ontmoetingsruimte vlakbij het onthaal.

De bezoekers kunnen er ook voor kiezen om thuis via de eigen pc reacties te plaatsen.

De online blog staat op de site van M museum Leuven. Via de link ‘Ben jij het ermee eens?!’ wordt de bezoeker naar het online blog geleid.

In de eerste versie verschijnt een scherm met het publieksonderzoek

Wat is jouw reden voor een museumbezoek?

Vink één of meer opties aan *

- Informatie opdoen (kennis vergroten)
- Vrije tijdsbesteding
- Inspiratie opdoen (iets moois zien)
- Voor de afwisseling (iets nieuws beleven)
- Om tot rust te komen (ontspanning)

VERDER NAAR DE STELLINGEN

Vanuit dat scherm kan men verder gaan naar de stellingen

Jouw mening

Klik op een stelling om reacties te lezen of zelf een reactie te geven!

•Ik moet echt moeite doen om er het kunstige uit te halen

Als ik dit werk allemaal zie, spreekt het heel erg tot mijn verbeelding

Uw naam

Uw mening *

VERSTUREN

•Hedendaagse kunst is de grenzen aftasten om te kijken wat nog accepteerbaar is en wat niet

•Mijn kinderen kunnen evenveel kunst maken in de tuin dan hier tentoongesteld staat

•Kunst is een beleving, puur een beleving

•Hoe bouw jij een mening op over een kunstwerk?

•Heeft het blog jou iets bijgebracht?

Reacties

van andere bezoekers op deze stelling

Ik ben het er helemaal mee eens!

Test (26.02/15/2015 - 15146)

Er verschijnt een tweede scherm met de stellingen. Deze stellingen zijn het fundament van het online blog. Het zijn uitspraken van individuele volwassen bezoekers, die verzameld zijn in het vooronderzoek. De stellingen zijn antwoorden van de respondenten op de onderzoeksvragen. Niet elk antwoord werd opgenomen in het online blog. Door middel van selecties werden antwoorden bewust uitgekozen. De stellingen zijn zo geselecteerd dat ze bij elke hedendaagse tentoonstelling gebruikt kunnen worden. Het zijn algemene uitspraken zoals ‘mijn kinderen kunnen evenveel kunst maken’ of ‘kunst is een beleving, puur een beleving’. Bijgevolg bevatten de stellingen ook argumenten ‘pro’ en ‘contra’ hedendaagse kunst. Hierdoor kunnen pro hedendaagse kunst uitspraken een mening van een deelnemer contra hedendaagse kunst beïnvloeden. De deelnemer kan leren uit het proces van betekenisgeving van anderen. Bijgevolg kunnen ‘contra’ hedendaagse kunst uitspraken discussies doen ontstaan. Uit deze discussies kunnen nieuwe inzichten groeien, waardoor vooroordelen omtrent hedendaagse kunst weggewerkt worden.

De bezoeker moet nu een stelling aanvinken waarop hij wil reageren. Samen met de stelling worden reacties zichtbaar die eerdere bezoekers hebben geplaatst. De bezoeker kan nu zelf een reactie plaatsen op een vooropgestelde stelling.

De bezoeker kan een volgende stelling aanvinken maar hij is vrij om te kiezen om al of niet op alle stellingen te reageren.

Na een try-out hebben we beslist om in de definitieve versie het publieksonderzoek los te koppelen van het blog (zie bijlage 4).

4.3.4 Toetsen van het online blog aan de doelstellingen

We menen dat het online blog een geschikt educatief middel is om het proces van betekenisgeving bij de individuele volwassen bezoeker te bevorderen.

Zoals gesteld in de doelstellingen houdt het online blog verband met de vier interpretatieprocessen. Zo zijn de stellingen opgedeeld volgens deze processen. Door het gebruik van de interpretatieprocessen worden verschillende creatieve gedachtengangen gestimuleerd bij de deelnemers, zowel het kijken als het voelen als het denken als het doen.

De deelnemers worden gestimuleerd te reageren, beleven, kijken,... in een ander perspectief.

Het congnitieve dat steeds wordt aangehaald bij museumeducatie is aanwezig in de wandelteksten, muurteksten en audioguides. Bij het online blog wordt dit gegeven vermeden. De reacties worden geschreven door allerlei subgroepen van individuele volwassenen bezoekers. Hierdoor worden de reacties op het blog niet steeds in vakjargon geschreven, zoals dit wel het geval is bij muurteksten en wandelteksten, die geschreven worden door kunstcritici of kunsthistorici. Bovendien kunnen ervaringen en gevoelens niet steeds in vakjargon geschreven worden, omdat het persoonlijke interpretatieprocessen zijn van het individu.

Uit het vooronderzoek bleek de behoefte aan interactie. Het online blog is zodanig ontworpen dat interactie kan ontstaan tussen de verschillende individuele bezoekers. Deze interactie tussen de deelnemers belicht het sociale aspect van het online blog. Men neemt individueel deel aan het blog, maar toch is men tegelijkertijd in groep verbonden.

Uit het vooronderzoek bleek ook de nood aan een educatief middel dat iemand als individuele bezoeker kan raadplegen. Deze nood wordt in het educatief middel gerespecteerd, aangezien de bezoeker individueel deelneemt aan het blog, individueel kijkt naar het kunstobject of de reacties op het blog en individueel een proces doorloopt van betekenisgeving.

Het online blog past in M museum Leuven. Deze realisatie van het online blog biedt voordelen voor het museum en is het vernieuwend in het aanbod van het museum. We zien op diverse domeinen dat interactiekanalen een boost hebben gekregen in de kunst-culturele wereld. Door de evolutie van de digitalisering in de maatschappij worden vele formats in kunstculturele organisaties, vooral in musea, door middel van een digitaal middel overgedragen naar de doelgroep. M museum beschikt bijvoorbeeld over een ipad, dat tijdens de groepsbezoeken wordt gebruikt. De gids kan zo geluidsfragmenten, videofragmenten,... aanreiken aan de groep. Bijgevolg is er voor kinderen een online spel ontworpen op de site van M. Het spel heeft een educatief en animatief doel.

De digitalisering geeft dus meer mogelijkheden aan een organisatie op vlak van informatieoverdracht. De digitalisering doet tevens een andere evolutie mee groeien, de sociale interactie. M museum is volop in ontwikkeling rond die sociale interactie. De antichambre van M zal in de toekomst fungeren als een sociaal interactiekanaal, waarin het online blog een duidelijke plaats heeft.

Omdat het blog als format in M museum is ontwikkeld en gerealiseerd, zijn de doelen van M museum ook nagestreefd in het online blog. Wanneer we naar de doelstellingen van M museum kijken, zien we hoe het online blog kan bijdragen tot het bereiken van de missie van M. Zo stelt M museum doelstellingen voorop die passen binnen de online blog: M museum wil voortdurend vernieuwing en creativiteit stimuleren bij de doelgroepen.

M wil steeds nieuwe doelgroepen aantrekken in haar aanbod. Door het betrekken van de individuele bezoeker in het aanbod kan een nieuw permanent publiek ontstaan.

De doelgroep van individuele volwassen bezoekers ondervindt voordelen bij het deelnemen aan de online blog. Hun vooroordelen en 'onbegrip' over hedendaagse kunst zullen ingeperkt worden. De vooroordelen en het onbegrip zijn vaak een gevolg van de demotivatie van de bezoeker. Het domino-effect loopt verder, de demotivatie van de museumbezoeker is een oorzaak van het onbegrip, het niet-begrijpen van de materie hedendaagse kunst. Wanneer het domino-effect gestopt kan worden, kan er een betekenisproces plaatsvinden bij hedendaagse kunstwerken waardoor, in een positieve wending, een cultuurbetereiding ontstaat.

De cultuurbetereiding doet de bezoeker meer kennis en ervaringen opdoen over de kunststroming hedendaagse kunst. De kennis die de bezoeker zal opdoen stopt niet bij de kennis over de specifieke materie van hedendaagse kunst. Een ruimdenkendheid over de samenleving, actualiteit, maatschappij,... vindt plaats omdat de thema's van hedendaagse kunst vaak gepaard gaan met de actualiteit van de maatschappij en de wereld rondom ons.

Hier krijgen de voordelen van kunsteducatie een plaats: het vergroten van de kennis, attitudes en ervaringen op algemeen vlak.

Dat er enkel aandacht zou gaan naar de subdoelgroep die schrijfvaardig is, is schijn. Het fenomeen dat mensen van elkaar leren schuilt in de online blog. Wanneer een deelnemer niet schrijfvaardig is, kan hij nog steeds het educatieve proces doorlopen door de reacties van anderen te lezen. Uit deze reacties kan een meningsbetereiding ontstaan die de vooroordelen wegwerken. Bijgevolg worden ervaringen en kennis over de materie kunst en specifiek hedendaagse kunst overgedragen van deelnemer op deelnemer.

Dit blijkt ook uit het onderzoek van Gaea Leinhardt en Karen Knutson aan de University of Pittsburgh (2004). Het onderzoek belichtte het thema 'leren in de informele omgeving van het museum'. Tijdens gesprekken met museumbezoekers kregen de onderzoekers antwoord op de vraag 'Wie wat leert en hoe er wordt geleerd'. De interactie die de museumbezoekers met elkaar aangaan wordt beschouwd als middel om te leren. Dit middel wordt ook wel 'community of practice' genoemd.

Het deelnemen aan een (kunst-)cultureel project in de vrije tijd kan dus gezien worden als een leerproces waarbij de deelnemer bepaalde manieren van leren en een type kennis opdoet.

4.3.5 Evaluatie van het online blog

Het online blog kan nog niet geëvalueerd worden, het moet op dit moment nog online gezet worden op de website van m museum Leuven.

4.3.6. Publieksonderzoek

De doelstellingen van het publieksonderzoek zijn gericht op het publiek en het aanbod. Een publieksonderzoek heeft voor elke organisatie éénzelfde (hoofd)doel: meer te weten komen over het publiek dat je bereikt of wil bereiken.

Het publieksonderzoek heeft verder ook een kwalitatief en kwantitatief doel. Kwalitatief heeft het tot doel meningen, houdingen, gevoelens en wensen van de doelgroep te achterhalen. Hierdoor werd een beeld gevormd van de noden van doelgroep en de verwachtingen van de doelgroep. Het onderzoek heeft ook een kwantitatief doel. Door het verzamelen van aantallen, kan een bewijs geleverd worden dat het aanbod wel of niet aangepast moet worden.

Door de verzamelde gegevens van het publieksonderzoek worden de publieksprofiel(en) achterhaald en geactualiseerd. Zo kan steeds een aangepast aanbod ontwikkeld worden voor deze verschillende profielen. Zo kan er voor elke doelgroep een aangepast educatief-format ontwikkeld worden.

Het publieksonderzoek kwam tot stand in verschillende stappen. De eerste stap die ondernomen werd tijdens het ontwikkelen van het publieksonderzoek was het verwerven van inzicht in het doelpubliek. Deze stap bleef echter doorheen het gehele onderzoek lopen. Bij veranderingen of toevoegingen, werd er steeds rekening gehouden met de noden en kenmerken van de doelgroep. Deze stap is doorlopen tijdens het vooronderzoek dat we voerden tijdens de tweedejaarsstage.

Voor de deelnemer fungeert het online blog als een educatief middel. De deelnemer ontwikkelt verschillende inzichten over hedendaagse kunst. Deze inzichten kunnen de mening van de bezoeker beïnvloeden.

Voor M museum fungeert het online blog niet enkel als educatieve middel, maar ook als een publieksonderzoek. Het publieksonderzoek heeft als doel de noden van de doelgroep te achterhalen. Enkel zo kan een aanbod ontwikkeld worden op maat van de doelgroep.

Aan de deelnemers van het blog wordt gevraagd welke reden ze hebben voor een museumbezoek. De deelnemer kan kiezen uit een aantal vooropgestelde redenen. Na deze keuze start de blog. Op het blog plaatst de deelnemer reacties. Via cijfers en grafieken kan onderzocht worden welke link er bestaat tussen de reden van een museumbezoek en de reactie op de interpretatieprocessen. Wanneer een bezoeker een museum bezoekt om iets bij te leren en vooral reageert op zintuiglijke stellingen kan nagegaan worden of er wel voldoende zintuiglijke prikkelingen zijn voor deze bezoeker.

De doelen waarom een bezoeker een museum bezoekt, zijn mogelijk aanwijzingen voor een aanbodsverandering. Velen gaan ervan uit dat een museum enkel bezocht kan worden om iets bij te leren, een cognitief doel. Maar een museum kan ook een ontspanningsactiviteit zijn, een vrijetijdsbesteding... Elk van deze redenen moet terug te vinden zijn in een aanbod.

Via vooropgestelde keuzevragen wordt nagegaan met welke verwachtingen een bezoeker het museum bezoekt. Het publieksonderzoek kan zo een antwoord formuleren op de vraag ‘Gaan de verwachtingen gepaard met het aanbod van M museum?’

Aan de deelnemer wordt de vraag gesteld waarom hij/zij een museum bezoekt. De deelnemer heeft keuze tussen vijf antwoorden.

De keuzeantwoorden zijn de volgende:

- Informatie opdoen
- Vrijetijdsbesteding
- Inspiratie opdoen (iets moois zien)
- Voor de afwisseling (iets nieuws zien)
- Om tot rust te komen (ontspanning)

De vijf keuzeantwoorden zijn gebaseerd op het publieksonderzoek van Letty Ranshuysen (2001: 50-120) in de Vlaamse musea. Uit dit onderzoek blijkt dat een museum bezocht wordt om de verschillende redenen zoals hierboven vermeld.

Bij het verwerven van kennis over de doelgroep werden subdoelgroepen onderscheiden; kunstliefhebbers, geen interesse in hedendaagse kunst, interesse in hedendaagse kunst, geen kunstliefhebbers,... niet elke subdoelgroep participeert aan kunst en cultuur. De vraag ‘Hoe komt dit’ werd gesteld.

Deze oorzaken heb ik tijdens het vooronderzoek in M museum onderzocht. Het antwoord op de vraag luidde dat er onvoldoende informatie voorhanden was en een te grote focus lag op het cognitieve zoals zaalteksten en wandelteksten.

De profielen van de subdoelgroepen werden onderzocht, namelijk dat elke bezoeker met een bepaald doel naar een museum komt. Deze doelen zijn gegoten in bezoekersprofielen. De bezoekersprofielen zijn de keuzeantwoorden waaruit de deelnemer kan kiezen; informatie opdoen, vrijetijdsbesteding, inspiratie opdoen, voor de afwisseling en om tot rust te komen.

Deze bezoekersprofielen worden de houvast van het publieksonderzoek. Zo wordt elke deelnemer van de online blog gevraagd zijn/haar bezoekersprofiel te kiezen.

Onderstaande afbeelding geeft een voorbeeld van het publieksonderzoek.



Wat is jouw reden voor een museumbezoek?
Vink één of meer opties aan *

- Informatie opdoen (kennis vergroten)
- Vrije tijdsbesteding
- Inspiratie opdoen (iets moois zien)
- Voor de afwisseling (iets nieuws beleven)
- Om tot rust te komen (ontspanning)

VERDER NAAR DE STELLINGEN

Het publieksonderzoek geeft niet enkel de verschillende doelgroepen en subdoelgroepen weer. Via het publieksonderzoek kan er een aangepast aanbod gemaakt worden voor de doelgroep, doordat het publieksonderzoek ons de noden van de doelgroep toont (informatie opdoen, inspiratie, ontspanning,...). Het aanbod van M museum kan aangepast worden naar een aanbod met als doel educatie en ontspanning, wanneer statistieken en cijfers tonen dat de meerderheid van de deelnemers deze redenen heeft gekozen.

Crezee 2011.

Cultuurnet Vlaanderen s.a.

Ranshysen 2001: 50-120.

4.3.7. E-cultuur

Het online blog past ook in de hedendaagse trend van E-cultuur en digitalisering. In de literatuur en het culturele werkveld worden het belang en de mogelijkheden alsmaar mee bevestigd (*De Wit, Esmans 2006: 29-36, Cjism, s.a.).*

Onder E-cultuur verstaan we de technologie van informatie en communicatie en de relatie met elkaar. Communicatie bevindt zich in alle lagen van ons dagelijkse en professionele leven. Zowel op het werk, als thuis als in de publieke ruimte communiceren we constant met elkaar. Niet enkel het verbale of non-verbale wordt op heden als communicatie gezien, ook via technologie wordt communiceren een feit, denken we maar aan mail, telefoon, blogs, skype,.

E-cultuur heeft zijn ontstaan mede te danken aan de digitalisering. Onder digitalisering verstaan we het omzetten van een fysieke bron naar een digitale bron.

De evolutie van digitalisering deed de groei van het creatieproces ontwikkelen. Door de uitbreiding van middelen en methodieken, is de creator minder gebonden aan klassieke formats en methodieken. Het creatieve proces van aanbodoverdracht opent zijn wegen.

Het online blog is een digitaal educatief middel. Door het digitale aspect van het online blog hoort dit middel thuis in de nieuwe technologieën van museumeducatie.

Door de verandering van de communicatie – en interactietechnologie, veranderen ook de interactiepatronen in de kunsteducatie. Communicatie kan op meerdere manieren. De didactische hulpmiddelen die tot voordien beschikbaar waren, zijn nu geëvolueerd tot netwerkkanalen, interactiepatronen en communicatiemiddelen. De komst van de ICT-technologieën gaat hiermee gepaard. Een voorbeeld hiervan dat in M gebruikt wordt, is het gebruik van een ipad tijdens begeleidende rondleidingen. Een gids kan door middel van deze ipad videofragmenten, geluidsfragmenten,.. tonen aan de groep.

Hiermee kan vastgesteld worden dat E-cultuur niet enkel een virtuele en digitale participatie hoeft te zijn. E-cultuur kan ook gepaard gaan met een fysieke cultuurbeleving. Beide kunnen in wisselwerking staan met elkaar.

E-cultuur wijst dus niet enkel op de technologieën die worden ingezet. Het verwijst ook naar de nieuwe interactierelaties die ontstaan.

Deze vernieuwingen in de interactiepatronen beïnvloeden het culturele aanbod. De manier waarop we cultuur maken en eraan participeren, lopen parallel met deze veranderingen. De veranderingen in de culturele wereld die gepaard gaan met digitale en virtuele communicatiepatronen wordt ook wel E-cultuur genoemd.

Positieve veranderingen in de werking met E-cultuur worden steeds meer op de voorgrond geplaatst. Zo bevordert E-cultuur het efficiënt en effectief werken met de doelgroep. Zo

maken bijvoorbeeld de didactische materialen de museumrondleidingen professioneler, rijker en breder. Zo kan er gebruik gemaakt worden van film, geluid, afbeeldingen,....

Bovendien wordt door gebruik te maken van e-cultuur, samenwerkingsverbanden gesmeed tussen kunst-culturele organisaties en sleutelorganisaties, alsook tussen scholen. Zo worden gespecialiseerde opleidingen vaak betrokken bij het realiseren van E-cultuur, omdat dit vaak gepaard gaat met specifieke kennis over ICT.

Besluit

In dit hoofdstuk hebben we het ontstaan en ontwerp van het online blog als educatief middel besproken. De reden voor de ontwikkeling van een educatief middel kan verschillende vormen aannemen. Het houdt in ieder geval verband met het vervullen van de noden van de doelgroep. Het online blog is een antwoord op de noden en behoeften van individuele bezoekers om tot een betekenis te komen van hedendaagse kunst.

Deze nood bleek een betere informatieverbreiding in de tentoonstellingszalen te zijn. Door de aanreiking van deze informatie kan betekenisgeving ontstaan. Deze aanreiking gebeurt door het aanbieden van middelen die niet enkel het cognitieve benadrukken, alsook het inspelen op de verschillende manieren van kijken naar kunst. Hierdoor zal het proces van betekenisgeving verbeteren en rijker worden.

Uit deze nood is een educatief middel ontstaan dat de behoeften van de doelgroep moet vervullen. Het educatieve middel bestaat uit een publieksonderzoek en een online blog.

Met het online blog willen we vooroordelen van de bezoekers beïnvloeden en hen vertrouwd maken met het specifieke karakter van hedendaagse kunst, zoals leren kijken naar hedendaagse kunst en het betekenisproces leren opbouwen. Zo is de bezoeker niet steeds afhankelijk van de betekenis die de kunstenaar geeft aan het kunstobject of de kunstcriticus of de museumgids.

Niet enkel kunsteducatie moet aandacht krijgen, ook de doelgroep in individuele volwassenen bezoekers moet haar plaats krijgen in het kunsteducatieve veld. Musea en kunst-culturele organisaties moeten aandacht besteden aan deze doelgroep. Informatieboekjes, wandelteksten en dergelijke zijn niet voldoende om de doelgroep optimaal te betrekken in een educatief aanbod.

We zijn vertrokken van de vier interpretatieprocessen en hebben een vooronderzoek gedaan naar de processen van betekenisgeving.

We hebben de doelstellingen van het educatieve middel verduidelijkt en dit laatste getoest aan de doelstellingen.

Na de voorstelling van de opbouw van het online blog hebben we dit gekoppeld aan het publieksonderzoek. Deze twee middelen vervullen de noden van de doelgroep, alsook de noden van de organisatie, namelijk M museum Leuven.

De noden van de organisatie als van de doelgroep worden vervuld doordat het aanbod van de organisatie bijgestuurd kan worden. De besluiten van het publieksonderzoek zullen een aanbod doen ontwikkelen dat de noden van de bezoeker vervult. Daarbij zal de organisatie verschillende subdoelgroepen van individuele volwassen bezoekers kunnen betrekken in haar werking.

Bijgevolg sluit de organisatie door het online karakter van het publieksonderzoek en de online blog aan bij de nieuwe trends van E-cultuur in het culturele werkveld.

Hoofdstuk 5: Reflectie

5.1. Inleiding

In dit hoofdstuk geven we een aantal reflecties op het online blog als educatief middel. We doen dit door een agogische bril.

We zullen ook de functie van publieksbemiddelaar die ik als stagiaire vervulde, koppelen aan de nodige kennis en competenties van een sociaal readaptatiewerker.

5.2. Agogisch proces

Het ontwikkelen van het educatieve middel beantwoordt aan de noden en behoeften van een bepaalde doelgroep. Er is de behoefte van de individuele bezoekers om betekenis te kunnen geven aan hedendaagse kunstobjecten. Met het online blog willen we een proces opgang brengen van betekenisgeving. Dit proces is een agogisch proces omdat we aan beïnvloeding doen. Een agogisch proces heeft twee belangrijke kenmerken: het moet doelgericht zijn en systematisch zijn. Systematisch betekent dat het proces verschillende methodische stappen heeft.

In het HIRL werken we met een methodiekschema dat bestaat uit vijf stappen: concept, analyse, strategie, tactieken en evaluatie. We willen op een paar stappen dieper ingaan.

Concept

Dit betekent de mens- en maatschappijvisie van waaruit we vertrekken. De visie zit in de definitie op welzijnswerk:

"Welzijnswerk is het samenhangend geheel van sociale dienstverlening, animatie, recreatie, vorming, gemeenschapsorganisatie en sociale actie dat gericht is op het vergroten van macht van mensen over hun leef-, woon-, werk-, leer- en speelsituatie en dit binnen een zich democratiserend maatschappelijk bestel." (studiegids SRW 2011-2012: 9).

In deze definitie wordt de nadruk gelegd op het emancipatorische, het vergroten van macht van mensen over hun eigen situatie.

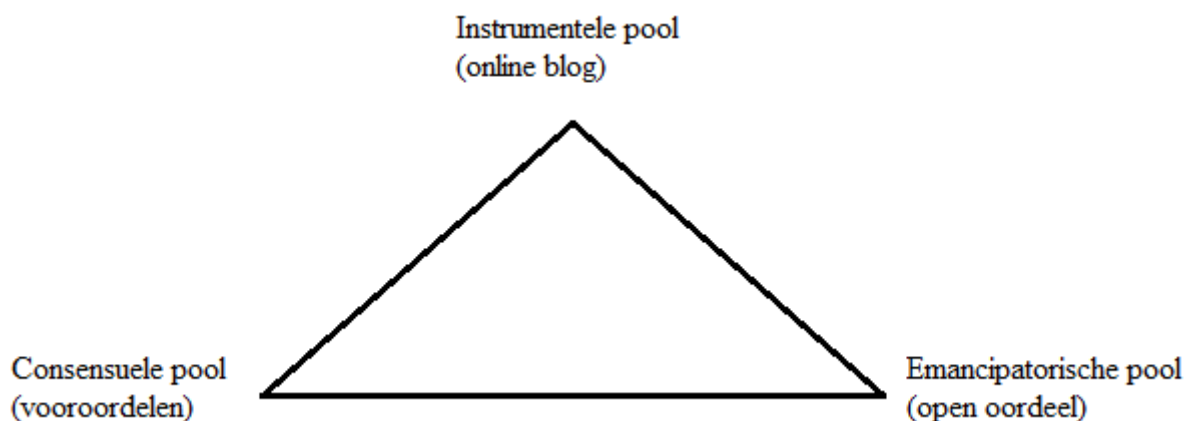
In het beroepsprofiel van de SRW-er wordt het sociaal readaptatiewerk als volgt omschreven:

“De specifieke handelwijze van het sociaal readaptatiewerk is fundamenteel gebaseerd en gericht op een democratisch en emancipatorisch handelen. Dit betekent dat hulpvragers steeds aangesproken worden op hun eigen mogelijkheden en verantwoordelijkheden. Hierdoor wordt competentieverhoging van de hulpvragers beoogd zodat hun onafhankelijkheid van hulp en hulpverlenende organisaties zo groot mogelijk blijft en wordt” (Studiegids SRW 2011-2012).

We willen met het educatieve middel ook emancipatorisch werken. Door reacties op een kunstwerk of tentoonstelling te plaatsen op het online blog en de reacties van andere bezoekers te lezen kan de bezoeker komen tot een eigen betekenis. We hebben gezien dat Parsons dit de autonome en open oordeelstructuur noemt. Elias spreekt over het anti-disciplinaire van de kunsteducatie. Er is geen universele mening, elke mening heeft evenveel waarde.

Het beter begrijpen van hedendaagse kunst heeft als gevolg dat mensen hun persoonlijkheid kunnen ontwikkelen en ook de maatschappij beter kunnen begrijpen of kritischer worden.

In het concept worden weerstands-en veranderingskrachten geanalyseerd. We hebben gezegd dat mensen vooroordelen hebben tegenover hedendaagse kunst. Dit zijn weerstanden om betekenis te kunnen geven aan een hedendaags kunstobject. In de HIRL-visie wordt het werken aan die veranderingskrachten gezien vanuit drie polen: de consensuele pool, de emancipatorische pool en de instrumentele pool. Het online blog situeert zich op de instrumentele pool. Het is een middel om tot betekenis te komen. De vooroordelen van de bezoeker zijn de consensuele pool en de autonome betekenis is de emancipatorische pool. De toeschouwer zal door middel van het online blog een evenwicht vinden.



Analyse

In deze fase moet de doelgroep geanalyseerd worden en de noden en behoeften worden omschreven. Het belang van een doelgroepanalyse is verschillende malen aan bod gekomen in dit eindwerk.

De agogische activiteit gebeurt voor een bepaalde doelgroep. Vooraleer een format ontwikkeld kan worden (zoals het educatieve middel), dienen we eerst informatie te hebben over de gewenste doelgroep. Deze informatie wordt door een onderzoek verkregen. Hierdoor worden vragen, moeilijkheden en problemen van de doelgroep herkend.

De inzichten die een publieksbemiddelaar verwerft via het onderzoek leiden tot het ontwikkelen van een project. Naarmate de vraag/noden van de doelgroep, kan er worden samengewerkt met sleutelorganisaties, die de noden van de doelgroep beter kunnen vervullen. Het vooronderzoek situeert zich in deze analysefase. We hebben interviews afgenomen van individuele bezoekers. Uit die gesprekken hebben we noden van de individuele bezoekers kunnen afleiden. Hierdoor kregen we kennis over de noden van de doelgroep.

In de analysefase worden de behoeften bekeken binnen het menselijk bestaansveld: de bestaanskringen en de bestaansdimensies.

Aan de basis van het online blog liggen de vier interpretatieprocessen: zintuiglijk, cognitief, affectief en (inter)actief. We zien hier gelijkenissen met drie bestaansdimensies: rationaliteit (cognitief), vitaliteit / affectief-dynamisch (zintuiglijk en affectief) en sociabiliteit (interactief).

Het veranderingsproces speelt zich af bij de individuele bezoeker, dus de persoonlijke bestaanskring. De structurele bestaanskring bespreken we verder.

Strategie

Een agogisch proces is doelgericht. We hebben voor het online blog doelstellingen geformuleerd en getoetst aan het SPIRO-model. In hoofdstuk 2 hebben we gesproken over de kunsteducatieve strategieën. Het online blog past binnen de receptieve en reflectieve kunsteducatieve strategie.

Het past ook in de empirisch rationele strategie omdat het publieksonderzoek informatie verzamelt om het aanbod te kunnen aanpassen.

De empirisch rationele strategie stelt dat een persoon een zelfstandig individu is, dat beslissingen autonoom kan nemen. Een agogische handeling berust op het overtuigen van de persoon om deel te nemen aan een veranderingsproces.

Taktieken

Dit zijn de concrete methoden en technieken die gebruikt worden in het agogisch proces. Het online blog is een onderzoeksmethode voor publieksonderzoek en een vormingsmethode om betekenis te kunnen geven aan een hedendaags kunstobject.

Om weet te hebben over diverse methodieken en strategieën, dient een publieksbemiddelaar levenslang leren toe te passen. Door de maatschappelijke trends: individualisme, globalisering, technologische ontwikkeling,.. worden steeds nieuwe educatieve strategieën ontwikkeld. Door het volgen van bijscholingen, vormingen, studiedagen is de publieksbemiddelaar op de hoogte van deze ontwikkelingen. Vorming, bijscholingen en studiedagen doen niet enkel methodieken ontdekken, maar doet ook kennis verwerven over het kunst-culturele veld.

Evaluatie

In de evaluatie moeten we zien dat de agogische actie die we hebben gedaan beantwoordt aan de doelstellingen. Op dit moment kunnen we dit nog niet doen omdat het onlineblog nog niet op de website van M museum staat.

5.2 Structurele aspect: kunsteducatie en overheidsbeleid

Kunsteducatie wordt mede mogelijk gemaakt door een beleidsvoering van de overheid. Door het voeren van een kunst/cultuurbeleid, kan de frequentie en de kwaliteit van kunsteducatie vergroot worden. Want door het beleid, wordt een jaarlijks budget voorzien voor kunsteducatie.

Hoewel kunsteducatie grote aandacht krijgt binnen de kunstculturele wereld, dreigt kunsteducatie in de politieke wereld weg te glijden. Hierdoor worden er procedures ontwikkeld binnen het politieke landschap om kunsteducatie mogelijk te maken, zoals het ontwikkelen van initiatieven ter bevordering van de kunst/cultuureducatie.

De initiatieven worden door de overheid en culturele organisaties ontwikkeld. Kunsteducatie is verankerd in Canon Cultuurcel. Canon Cultuurcel organiseert, inspireert, subsidieert en publiceert rond cultuureducatie.

Participatiedecreet

Een voorbeeld van zo'n initiatief dat de overheid neemt, is het cultuurparticipatiedecreet. Het decreet stelt dat iedereen moet kunnen deelnemen aan cultuur, ongeacht het maandelijks inkomen, scholingsgraad of afkomst. Vele van de doelgroepen uit onze samenleving vinden vandaag de dag nog geen deelname. Aan deelname horen drempels die een individu of groep verhinderen niet deel te nemen aan cultuur. De meest voorkomende drempels zijn financiële drempels, andere prioriteiten, gebrekkige kennis, bereikbaarheid, kinderopvang, kostenprijs en gezelschap. Maar ook psychologische drempels verhinderen het participatiegedrag; wat doe ik aan? Wanneer word ik verwacht te applaudiseren? Waar moet ik tickets kopen? Waar moet ik gaan zitten in de zaal? Deze waarden en normen die gelden bij de culturele aangelegenheden zijn niet door iedereen gekend. De waarden en normen worden bepaald door de middenklasse van de samenleving, degenen die participeren aan cultuur. Wie niet tot deze sociale klasse behoort, en geen frequente participator is van cultuur, kent vaak deze culturele 'regels' niet.

Geldof 2009: 188-201

Groeien in cultuur: conceptnota cultuureducatie

In het voorjaar van 2012 stelde de overheid een beleidsnota op waarin bijzondere aandacht werd besteed aan cultuureducatie. (*Acce 2012: 10-19*).

Educatie wordt hier gezien als vorming, opleiding, onderwijs en opvoeding. Educatie is een overkoepende term voor levenslang en levensbreed leren. Deze termen geven aan dat educatie niet beperkt wordt tot een leeftijdscategorie of een context.

Wanneer we spreken over cultuureducatie spreken we over binnenschools en buitenschools leren. Binnenschools leren zijn initiatieven zoals dynamo 3, Leesplezier, projectwerkingen met scholen, GO!Art.... die jongeren in het onderwijs warm maken voor cultuur.

Onder buitenschools leren verstaan we cultuureducatie of museumeducatie. Er wordt de nadruk gelegd op de nood aan een goede begeleiding in beide werkingen. Een begeleiding die participatie en creativiteit doet aanwakkeren.

VTO-beleid

De overheid pleit voor een degelijk VTO- beleid. Het VTO-beleid vertegenwoordigt de begrippen vorming, training en opleiding. In dit beleid wordt een duidelijk competentieprofiel voor een cultuureducator opgemaakt waarin de competentiebeschrijvingen op papier zullen worden gezet.

Het VTO-beleid heeft als gevolg dat de professionalisering van het veld bevorderd zal worden.

Het VTO-beleid heeft niet enkel professionalisering als voordeel, bijgevolg ontstaat er door het beleid een stroomlijn van cultuureducatie naar het onderwijs. Voorbeelden van deze stroomlijn zijn dynamodagen en cultuurdagen voor lerarenopleidingen.

Onderwijs en vorming

Cultuureducatie in het onderwijs is van groots belang. De cultuureducatie komt in het onderwijs tot uiting in de leerplannen, onder de noemer muzische vorming.

De overheid dient de cultuureducatie kwalitatief hoog te houden in het onderwijs. Want wanneer we de basisopdracht van het onderwijs bekijken, stuiten we op twee begrippen; persoonlijke – en sociale ontwikkeling.

De persoonlijke ontwikkeling van een persoon gebeurt mede door cultuureducatie. Zo doet cultuureducatie een leerling een brede kijk op de samenleving ontwikkelen, dit vanuit een vaak ongewoon perspectief. Bijgevolg kan cultuureducatie talenten van leerlingen blootleggen. Dit geeft leerlingen meer uitdrukkingsmogelijkheden, bijvoorbeeld door dans, zang, muziek, beeld enz.

Via de sociale ontwikkeling van een leerling door cultuureducatie wordt het zelfbewustzijn van deze persoon ontwikkeld. Dit zelfbewustzijn kan groeien wanneer de leerling in interactie treedt met anderen en zijn/haar omgeving. Cultuureducatie stimuleert en begeleidt deze interactie.

ACCE 32/01/2012: 19-22.

Bam s.a.

5.3 Competenties van SRW-ers als publieksbemiddelaar

5.3.1. Werkdomein van de SRW-ers

Het werkdomein van de SRW-ers/publieksbemiddelaar situeert zich in het sociaal-cultureel werk, educatie, animatie en activering

In de studiegids van SRW (2011-2012: 9-25) worden deze gebieden als volgt omschreven.

Educatie

De SRW-er organiseert en begeleidt leer-, vormings- en ontwikkelingsprocessen samen met of voor de deelnemers met als doel deze deelnemers inzichten, vaardigheden en houdingen te laten verwerven. Een aantal concrete taken zijn: behoefteonderzoek, uitwerken van voorstellen, het begeleiden van besluitvormingsgesprekken, het programmeren van leeractiviteiten, propaganda maken, het uitvoeren van leeractiviteiten, evaluatieprocedures uitwerken, follow-upinitiatieven nemen.

Activering (interventie)

Het betekent het organiseren van projecten, activiteiten met individuen of groepen gericht op een verbetering van hun maatschappelijke situatie en het vergroten van hun participatie (kansen) in de samenleving. Maatschappelijke activering is tevens het systematisch beïnvloedend bezig zijn in de samenleving door te werken aan maatschappelijk relevante thema's, te werken aan democratisering en op te komen voor het algemeen welzijn. Een aantal concrete taken zijn: analyse van maatschappelijke fenomenen/ problemen, het plannen van projecten, het opzetten van sensibiliseringscampagnes, het begeleiden van betrokkenen tot zelfactiviteit.

Animatie

Centraal staat hier het stimuleren van kwaliteitsvolle belevingsmomenten van personen in groep waardoor zij komen tot communicatie, creativiteit, genieten, integratie en participatie. Het is tevens werken aan de culturele dimensie in de samenleving: "cultuur" begrepen in zijn ruimste omschrijving; het "werken" omvat de drie componenten: scheppen/creëren, deelnemen/genieten en bewaren.

Eveneens stimuleert en leidt hij toe tot actieve en meer zinvolle tijdsbesteding, en creëert ontmoeting, culturele uitwisseling en netwerken tussen mensen en groepen. Een aantal

concrete taken zijn: het onderzoek naar vrijetijds- en culturele behoeften, het prospecteren van het aanbod op vlak van cultuur en animatie, het organiseren van ontmoetingsactiviteiten en culturele activiteiten, het promoten van het vrijetijdsaanbod.

We kunnen stellen dat het ontwerpen van het online blog als educatief middel in een museale context past in dit werkdomein.

De kunsteducatie die we beogen bij de individuele volwassen bezoeker aan tentoonstellingen hedendaagse kunst vindt plaats in het vrijetijdssector.

De SRW-er uit de richting Vrijetijdsagogiek beschikt over de noodzakelijke kennis, relationele en methodisch-agogische houdingen en vaardigheden om in het werkveld van de vrijetijds-, kunst-, cultuur-, toerismesector en de recreatieve sportbeoefening:

- vormingsprocessen te begeleiden in organisaties waar kunst als doel en/of middel gehanteerd wordt op basis van de professionele handelingscode en de theoretische kaders inzake kunsteducatie
- mensen te begeleiden in veranderingsprocessen waarin attitudevorming een essentieel onderdeel is met als uitgangspunt dat hedendaagse kunst met zijn complexiteit, eigen betekenisverlening en symboolproductie uitermate geschikt is om via vormingsprocessen attitudes te vormen die mensen de mogelijkheid geven zelf de inhoud van hun leef-, woon-, leer- en speelsituatie te bepalen.
- vrijetijdsactiviteiten te organiseren, aangepast en op maat van een specifieke populatie waarin het consumptieve karakter van het vrijetijdsaanbod vertaald wordt naar een creatief aanbod en de verschillende basiscondities voor vrijetijdsbesteding worden toegepast;
- culturele-, kunsteducatieve-, toeristische- en vrijetijdsactiviteiten te organiseren voor bijzondere doelgroepen o.m mensen met een handicap, gedetineerden enz.... (*studiegids SRW 2011-2012: 9-25*).

De publieksbemiddelaar beschikt over verschillende profielen. Dit maakt dat hij een polyvalente functie kan vervullen. De bemiddelaar fungeert als animator, begeleider, hulpverlener, vorminggevend,... persoon. De verschillende profielen van de bemiddelaar bestaan omdat kunsteducatie vele vormen kan aannemen, bijvoorbeeld kunst als doel of kunst als middel. Hierdoor dient kunsteducatie niet enkel plaats te vinden in een museumcontext, maar kan evengoed plaatsvinden in een sociaal project, waar kunst als middel wordt toegepast.

Bij het ontwikkelen van het online blog als educatief middel worden verschillende profielen van publieksbemiddeling toegepast. Zo wordt er animatief gewerkt, de deelnemers hebben een vernieuwende en creatieve stimulans nodig om mee te doen aan het project. Daarnaast wordt ook educatief gewerkt. Een deelnemer kan een betekenisbeïnvloeding ondergaan en inzichten verwerven in betekenisgeving en hedendaagse kunst.

Bijgevolg wordt er recreatief gewerkt. Het bezoek aan een tentoonstelling kan als ontspanning dienen. Het lezen van de reacties en stellingen, alsook het schrijven van reacties kunnen als ontspanning dienen voor de deelnemers.

5.3.2. Competenties van de SRW-er/publieksbemiddelaar

Om een functie van publieksbemiddeling in een kunst-culturele organisatie uit te oefenen zijn enkele competenties vereist.

De publieksbemiddelaar moet kennis en inzicht hebben in de hedendaagse kunststroming. Hij moet ook inzicht hebben in het menselijk gedrag van de toeschouwers. De publieksbemiddelaar moet inzicht hebben in de structureel maatschappelijke context waarbinnen de kunsteducatie gebeurt. Maatschappelijke tendensen beïnvloeden de beleidsvoering waardoor vernieuwing optreedt in kunsteducatieve strategieën.

Taken die een publieksbemiddelaar op zich moet nemen zijn overleg, samenwerken, en organiseren. Hij moet over voldoende vaardigheden beschikken om deze taken uit te voeren. Hij moet beschikken over netwerkmogelijkheden zodat er met verschillende organisaties een samenwerkingsverband kan opgezet worden.

Een publieksbemiddelaar heeft in vele gevallen een leidinggevende functie. Een publieksbemiddelaar is verantwoordelijk voor het educatieve aanbod, hierbij is hij verantwoordelijk voor de gidsenwerking (bijvoorbeeld bijscholing van gidsen), het educatief materiaal, de educatieve ruimtes, externe samenwerkingen,... De publieksbemiddelaar moet ook goed kunnen plannen. In een museum wisselen de tijdelijke tentoonstellingen en telkens moet er een educatief aanbod klaar zijn.

Tenslotte moet de publieksbemiddelaar over een professionele houding en attitude beschikken. Hij moet in staat zijn tot zelfreflectie en open staan voor feedback. Wanneer bijvoorbeeld uit het publieksonderzoek blijkt dat de bezoekers andere verwachtingen hebben moet de publieksbemiddelaar het aanbod in vraag kunnen en willen stellen.

De publieksbemiddelaar moet ook respect hebben, open staan voor verschillende meningen en accepteren dat er geen universele betekenis is. Hij moet de meningen van de bezoekers respecteren. Aangezien M Museum steeds op zoek is naar vernieuwing heeft de publieksbemiddelaar de verantwoordelijkheid om steeds nieuwe initiatieven te nemen. Van de publieksbemiddelaar wordt verwacht dat hij creatief en dynamisch is.

Om weet te hebben over diverse methodieken en strategieën, dient een publieksbemiddelaar een attitude te hebben van levenslang leren. Door de maatschappelijke trends: individualisering, globalisering, technologische ontwikkeling,.. worden steeds nieuwe educatieve strategieën ontwikkeld. Door het volgen van bijscholingen, vormingen, studiedagen, is de publieksbemiddelaar op de hoogte van deze ontwikkelingen.

Vorming, bijscholingen en studiedagen doen niet enkel methodieken ontdekken, maar doet ook kennis verwerven over het kunst-culturele veld. Hierdoor kan een multi-disciplinaire werking ontstaan waarbij verschillende kunstdisciplines aan bod kunnen komen in een organisatie, zoals beeldende kunst, film, theater, dans,... Tijdens de stage in M museum werd deze multi-disciplinaire werking duidelijk. Een voorbeeld hiervan is het project MidZomer. Naast het aanbieden van muzikale concerten, werden in de tentoonstellingszalen dansvoorstellingen gegeven.

Het bezitten van al deze competenties, attitudes en vaardigheden maakt dat een publieksbemiddelaar informatie doelgericht kan verzamelen en analyseren om een project te ontwikkelen. De verworven informatie dient zo gebruikt te worden dat de projecten op een juiste manier bij de juiste doelgroep gebracht worden. Het kiezen van de juiste werkvormen is uiterst belangrijk.

5.4. Evaluatie van het ontwikkelingsproces van het online blog

Tijdens het ontwikkelen van het online blog hebben we lang in een denkfase vertoefd. Door de idee en verwachting om iets nieuws en uniek te ontwikkelen, was geen enkel idee goed genoeg. Al snel bleek dat we al met iets vernieuwend bezig waren: werken rond de vier interpretatieprocessen bij betekenisgeving van een individuele bezoeker aan hedendaagse kunst. De lange denkperiode maakte dat de deadline steeds naar achteren werd geschoven. Uiteindelijk hebben we onszelf gedwongen om uit de denkfase te stappen en concreet te werk te gaan.

Toen duidelijk werd dat we een online blog gingen maken bleek al snel dat er een samenwerkingsverband nodig was. Deze samenwerking was nodig omdat het online blog zich in het vaarwater van ICT bevond. Diegene die het online blog realiseert, heeft een specifieke kennis nodig omtrent ICT.

We zijn eerst opzoek gegaan naar een samenwerking met studenten informatica. Deze samenwerking was helaas niet mogelijk. Uiteindelijk zijn we een samenwerking aangegaan met een professionele informaticus. Door onze snelle acties, ook van de informaticus, zijn we er in geslaagd om de deadline te respecteren en een eindproduct op tafel te leggen.

Het realisatieproces werd niet enkel vertraagd door de samenwerkingsverbanden. Aangezien het online blog wordt gerealiseerd in M museum, moest toestemming gevraagd worden voor het ontwerpen en realiseren van het blog. Om het blog online te plaatsen, dienen enkele actoren een goedkeuring te geven. Zo werd het blog voorgesteld aan de intendant van het museum, het afdelingshoofd van publieksbemiddeling en de verantwoordelijke voor de website van M museum, die vanuit stad Leuven wordt beheerd.

Bijgevolg dienen al deze actoren op de hoogte gehouden te worden van de werking van het blog. Zowel de intendant als het afdelingshoofd dienen een infofiche te ontvangen over de

werking, de doelen, wie verantwoordelijk is voor de opvolging,... van de online blog. Ook alle museummedewerkers moesten deze infofiche ontvangen.

Na gesprekken en testen van de eerste versie van het online blog werd deze aangepast.

In de eerste versie werd het online blog gezien als twee delen: een publieksonderzoek en een online blog. Deze twee delen zijn in de definitieve versie van elkaar gesplitst. Door het voeren van testcases en gesprekken met ervaringsgerichte personen, bleken de twee verschillende onderzoeken verwarrend te zijn voor de deelnemer.

Besluit

In dit hoofdstuk hebben we een aantal reflecties gegeven over het online blog. We hebben het online blog als educatief middel in een agogisch proces geplaatst.

Omdat de structurele dimensie in een agogisch proces belangrijk zijn we blijven stilstaan bij een aantal aspecten van het overheidsbeleid en kunsteducatie.

We zien dat de overheid meer en meer maatregelen neemt om de kunst- en museumeducatie in de toekomst te bevorderen. Het is bovendien aan de overheid om kunsteducatie te laten bestaan. Zonder budget, geen aanbod. Want kunsteducatie is belangrijk in zowel het onderwijs als de vrijetijdsbesteding.

Het ontwikkelen van educatieve middelen in een museum behoort tot de taak van een publieksbemiddelaar. We hebben een aantal competenties, vaardigheden en attitudes waarover een SRW-er moet beschikken toegepast op de publieksbemiddelaar.

Algemeen besluit

De probleemstelling in deze eindverhandeling is gericht op individuele volwassen bezoekers van hedendaagse (beeldende kunst) tentoonstellingen, om een proces van betekenisgeving op gang te brengen.

Uit een vooronderzoek tijdens de tweedejaarsstage in M museum Leuven kan besloten worden dat de doelgroep niet steeds tot een volledige betekenisgeving komt. Hieruit ontstaan vooroordelen omtrent hedendaagse kunst. Deze vooroordelen hebben we willen wegwerken door middel van een educatief middel. Het educatieve middel dat ik hiervoor ontwikkelde, is een online blog.

Uit het eigenlijke onderzoek, namelijk het online blog en het publieksonderzoek, kunnen nog geen duidelijke besluiten genomen worden aangezien het onderzoek nog niet ten einde is.

Uit een test van het online blog kan voorspeld worden dat niet elke deelnemer een beïnvloeding zal ondergaan. Er is een 'wil' nodig van de deelnemer om aan een proces te werken van betekenisgeving.

De vraag hoe deze wil kan gestimuleerd worden, moet nog verder opgenomen worden in het educatieve middel. Voorlopig is het de host van M museum die de bezoekers leidt naar het online blog. Naast de rol van deze host, kunnen verscheidene kanalen ingezet worden om de motivatie en stimulatie van de bezoeker te bevorderen.

Op de probleemstelling van het onderzoek is een antwoord gevonden. Dit antwoord werd gedeeltelijk tijdens het vooronderzoek gevonden. Namelijk dat er een beïnvloeding van de betekenis kan ontstaan, dus dat vooroordelen kunnen omgevormd worden tot een betekenisgeving.

Uit het interactieve onderzoek van het online blog verwachten we evenzeer een beïnvloeding van vooroordelen. We verwachten dat deelnemers inzichten van hun eigen (sub)doelgroep sneller zullen aannemen. Daarnaast zal het vakjargon minderen op het online blog, wat de begrijpbaarheid zal bevorderen.

We hopen dat M museum Leuven, na de opvolging, met de uitslagen van zowel het online blog als het publieksonderzoek zal verdergaan, om zo het 'aanbod op maat' verder te ontwikkelen.

Het verder werken met het online blog laat een museum toe een vast format te ontwikkelen voor individuele volwassenen bezoekers. Dit zal een nieuw vast publiek opbouwen in het museum. Verder zal de cultuurbevordering van deze doelgroep gestimuleerd worden.

Door het (voorlopige) besluit dat ik heb kunnen nemen uit het educatieve middel, zie we een kans om een toekomst op te bouwen met het middel/idee.

Het online blog kan zich in vele vormen voordoen. Naast het blog-gedeelte, waarbij deelnemers reacties online kunnen plaatsen en lezen, kan het online blog ook gebruikt worden in de tentoonstellingszalen zelf.

In het blog kan het proces van betekenisgeving, dat Parsons ontwikkelde, teruggevonden worden. Zo stelt Parsons dat er eerst een zintuiglijke beleving moet ontstaan, voordat men het affectieve, cognitieve en interactieve component kan toepassen. Het blog komt ook tegemoet aan de interpretatieprocessen van het doctoraatsonderzoek van Eva Van Moer. In praktijk kan deze theorie in de tentoonstellingszalen zelf toegepast worden. De opstelling van de interpretatieprocessen kan zo geplaatst worden dat er een opbouw van betekenisgeving ontstaat. De kunstobjecten kunnen zo opgesteld worden dat de toeschouwer, bij het bewandelen van de tentoonstellingszalen, automatisch een proces doorloopt.

De doelgroep wordt zo meteen gestimuleerd voor het proces van betekenisgeving.

We hopen deze uitdaging te kunnen aangaan met het online blog en verder te werken rond de vooroordelen omtrent hedendaagse kunst.

De zoektocht naar de vooroordelen het betekenisgevingsproces van hedendaagse beeldende kunst zal niet stoppen bij het onderzoek van het online blog. We zijn ervan overtuigd dat het online pogen een verdere toekomst kan uitbouwen en een rol kan spelen in de interpretatieprocessen van betekenisgeving aan hedendaagse kunst.

Bronnen

Boeken

Anckaert, L.; kunsteducatieve vormingsprocessen, Antwerpen: garant, 2007.

Bakx, G.; Capenberghs, J.; volgt de gids? Nieuwe perspectieven voor educatie en gidsing in kunstmusea, s.l.: Koning Boudewijstichting, 2001.

Bamford, A.; Kwaliteit en consistentie: kunst - en cultuureducatie in Vlaanderen, Nederland, 2007.

De Schrijver, V.; kunsteducatie: een uitdaging of overbodige luxe binnenin de sociaal-culturele praktijk, s.l.: artevelde hogeschool, 2005.

De Wit, D.; Esmans D.; E-cultuur: bouwstenen voor praktijk en beleid, s.l.: acco, 2006.

Elias, W.; vizier op agogiek, Leuven: garant, 2002.

Elias, W.; Stromingen in de theorie van kunsteducatie, Brussel: Koning Bouwdewijstichting, s.a.

Geudens, B.; makelaardij in erfgoed: praktijkkennis voor bruggenbouwers, Brussel: Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed vzw, 2011.

Geldof, D.; cultuur in laagjes: waarom we die echte participatiedrempels onvoldoende kennen: in 360° participatie, Brussel, 2009.

Hopper-Greenhill, E.; Het museum als leraar: museumpedagogie als uitdaging: in 360° participatie, Brussel, 2009.

Rapporten

Briers, S.; Kunsteducatie over de jaren heen, eindverhandeling KHleuven.

Beleidswerkgroep ACCE en canon cultuurcel, groeien in cultuur: conceptnota cultuureducatie, 32/01/2012.

I., Van Reeth, rapport: bemiddeling tussen kunst en publiek in hedendaagse beeldende kunst, BAM, 2009.

Letty Ranshysen, publieksonderzoek Vlaamse Musea, rapport, 2001.

Onderzoeken

Van Moer, E.; when interpretation conflicts with anticipation: aesthetic experiences of adult visitors in a museum of contemporary art, VUB, Brussel, 2007.

Leinhardt, G.; Knutson, K.; leren in de formele omgeving van het museum, Pittsburg, 2004.

Internet

BAM; www.bamart.be, (s.a).

C-O; www.cultuur-ondernemen.nl,(s.a.).

Cultuurnet Vlaanderen, www.cultuurnet.be, (s.a.).

CJSM: <http://www.cjism.vlaanderen.be/e-cultuur/index.shtml>,(s.a.)

Museumservice:www.museumservice.nl/veelgestelde_vragen/algemene_vragen/wat_is_definitie_van_het_begrip_museum, (s.a.).

M museum Leuven: www.mleuven.be, (27.03.2012).

Kunst – en erfgoededucatie: www.Mooss.org

Teksten

D. Braekeleer, J.; Verslag, studiedag Publiek en Cultuur, Brussel, (2006).

Den Brok, L.; denken, dromen of doen? Educatietheorieën en hun belang voor de onderbouwing van het educatiebeleid in musea, s.l. (2010).

De Haan, J.; Knulst, W.; Het bereik van de kunsten: een onderzoek naar de veranderingen in de belangstelling voor beeldende en podiumkunsten sinds de jaren 70, Den Haag, (2000).

Elias, W.; stromingen in de theorie van kunsteducatie: in G pas (ed), en waarover spreekt het kunstwerk, Brussel, (1998).

Elias, W.; demos date: voor participatie en democratie, demos, (2010).

Harland, J.; Gewenste en bereikte leereffecten van kunsteducatie, cultuur + educatie, (2008).

Oostwoud Wijdenesk, J.; Katernen Kunsteducatie over actief, receptief en reflectief, LOKV, (s.a.).

Ranshyusen, L.; tentoonstellingpromotie, een overschat marketinginstrument, s.l., (s.a.).

Van Hoorn, M.; Informeel leren in de kunsten: theorie en praktijken, cultuur + educatie, (2011).

Cursussen

Elias, W.; Theorie en praktijk van de kunst- en beeldeducatie, Brussel, 2011 (cursus agogische wetenschappen; VUB).

HIRL, Studiegids SRW, Leuven: 2011-2012.

Sweertvaegher, P.; Methodiek agogiek, Leuven: 2011-2012 (onuitgegeven cursus HIRL SRW).

Van Moer, E.; Kijken naar kunst: een initiatie in kunsteducatie en cultuurparticipatie, Leuven 2010 (cursus 3^e jaar srw; HIRL)

Interview

Crezee, B.; vraagstelling online blog, 2011 (lector Reinwardt academie).

Elias, W.; Radio klara: hedendaagse kunst, 07.12.2011

Bijlage 1: Interview ronde 1

Respondent 1

Euhm, het is duidelijk dat hij met architectuur bezig is of geïnspireerd is... maar wat ik er dan leuk aan vind is dat ... Met hedendaagse architectuur wordt alles verstopt van draden, van chauffages, van ik weet niet wat. Wat hij doet in architectuur is alles te kijk stellen wat je normaal niet ziet: draden, steunbalken, waar je beton moet in gieten, tot de blokjes van de chauffages die de chauffages moeten omhoog houden, de lichten die te laag hangen, de stenen die opgesteld zijn in plaats van gemetst te zijn. Dat vind ik er juist zo leuk aan. En dat zie je ook aan sommige dingen van zijn werk ook beneden, die met die TL-lampen. De draden en de installaties waarmee de lichten werken zijn interessanter dan de lichten zelf. En dat hij dan nog eens met heel oude, onafgewerkte materialen werkt, maakt het des te interessanter. Een onafgewerkt huis dat juist kunst maakt.

Respondent 2

Euhm, ik vind het werk heel goed omdat het helemaal bij de rest van de tentoonstelling past en je ziet terug die huiselijke elementen die dat hier in de rest van zijn werk terug komen, komen hier ook terug maar op een veel specifiekere manier. Meer verhalend omdat er echt een huisje wordt gebouwd met de tafels de stoelen ook. Het materiaal ja, past ook bij de rest van zijn werken, is ook weer met gevonden voorwerpen. Materialen met ook een verhaal, persoonlijkere materialen. Euhm, ja ik vind het zelf heel goed.

Respondent 3

Euhm, ik kan dit niet mooi vinden, nee. Ik mis de kleuren al zowiso. Ik kan het wel voorstellen dat de kunstenaar dat in zijn gedachten krijgt, maar ik vind het niet mooi. *En een betekenis, kan je die eraan geven ?* Voor de kunstenaar zelf, maar voor mezelf zou ik niet direct een betekenis kunnen geven. Er staat hier wat oude spullen bij elkaar en bij elkaar gezocht en daar heeft hij dan een geheel van gemaakt. Maar als ik hier zo binnen loop dan is het niet voor mij: dit is het zo, dit stelt een kamer voor of...

Respondent 4

Hoe ik erover denk? *Spreekt het u aan?* Nee, het spreekt me absoluut niet aan, nee ik euh, nee ik vind het is te weinig afgewerkt. Er zit waarschijnlijk een hele mooie gedachte achter. De uitvoering die spreekt me niet aan. *Wat denkt u dat de gedachte is?* Ja, er staat dan wel in dit verhaal hier dat er allemaal, nou ja, nee dat... *Je kunt er zelf niets bij voorstellen?* Nee, absoluut niet nee, ik vind het niet mooi.

Respondent 5

Ja, wat moet ik zeggen? *Een betekenis?* Wat ik ervan denk ja. Ja, ik kan er niet veel van denken, zo raar, ik vind het een beetje... Mij zegt het niet veel. Euhm, het is speciaal uiteraard, maar euh ik moet echt moeite doen om er het kunstige uit te halen.

Respondent 6

Wat ik van het kunstwerk vind? Ja, hedendaagse kunst is niet mijn ding, maar het lijkt op een huis, maar heel minimalistisch. En dat is ook de uitleg dat ik gekregen heb bij Virus.

Respondent 7

Ik zou maar gaan praten. Nou als ik dit werk allemaal zie, spreekt heel erg tot mijn verbeelding. Niet in de laatste plaats door de ruimtes die de werken krijgen hier in het museum, ik vind dat het echt heel perfect past. En hier in de bovensaal vind ik de wisselwerking tussen de ruimte en het uitzicht en eigenlijk de ruimte die de kunstenaar heeft gecreëerd zoals een kunstwerk met alle mogelijke waardeloze materialen, maar eigenlijk toch een huis heeft gecreëerd waarin in principe alles aanwezig is, een hard brood of een stuk hout dat als brood kan dienen is echt het enige dat aan levensmiddelen dan nog ontbreekt. Ja, dit fascineert mij gewoon. Wij hebben in Nederland ook een paar kunstenaars die zo werken, en ik sta eigenlijk weer versteld hoe je van dingen die er al zijn, eigenlijk ook losse elementen zijn uit grote gehelen die je allemaal kent uit afval zodat je er altijd weer wat van kunt maken, wat staat - en met staat bedoel ik dus gewoon ook mooi wat in de ruimte staat. Maar ook dat het eigenlijk een nieuwe betekenis krijgt en misschien ook wel een oude betekenis die we allemaal kennen in een nieuw jasje. Eigenlijk denk ik dat kinderen daar veel gevoeliger voor zijn dan volwassenen. En hoe je volwassenen daar bij kunt krijgen, want publiek stroomt niet toe. Misschien is het toch ook eens op een andere manier naar je eigen huis leren kijken en dingen die weggooien en eigenlijk het twijfelproces tussen wat gooi ik weg en wat behoud ik om daar misschien eens op in te spelen in het museum. En dan eens dingen die je misschien zou weggooien als je die in het museum zou mogen brengen, wat zou je daar mee willen? Is dat misschien iets voor kunsteducatie?

Respondent 8

Euhm, mij spreekt dat werk niet aan, dat is meer een samenraapsel van, of het is een samenraapsel van afval, waarvan ik het gevoel heb dat mijn kinderen evenveel kunst maken in de tuin dan hier tentoon gesteld staat. *En kan je daar misschien een betekenis aangeven, wat je erin ziet of... ?* Ik kan daar wel een huis van maken met een aparte kamer zelfs, ik kan daar wel het een en ander bij verzinnen. Maar het spreekt mij niet aan als kunstwerk.

Respondent 9

Ik vind het wel grappig, er zitten grappige elementen in. En ook zo de alledaagsheid verheven tot kunsten. Je moet er wel over nadenken. Het zitten heel veel details in die je moet ontdekken, er valt wel heel wat in te ontdekken. Ik kan het wel smaken. Ik zou het niet in mijn living zetten.

Respondent 10

Persoonlijk vind ik dat op niets trekt, het is een allegaartje van gebruikt materiaal. Ik zou zeggen, kom eens in mijn garage kijken en het ziet er juist hetzelfde uit. *Zou je daar zelf een betekenis aan kunnen geven?* Nee, eigenlijk niet. Ik ben persoonlijk meer voor de klassieke kunst dan de hedendaagse kunst. Ik vind het te ver gezocht allemaal.

Respondent 11

Ik vind het wel kunst. Maar ik kan er inderdaad niet echt een betekenis aan geven. Bij sommige werken denk ik dat het eerder een soort van provocatie is. Maar ten opzichte van hedendaagse kunst, de grenzen aftasten om te kijken wat nog accepteerbaar is en wat niet. *Is dat dan kunst voor jou, de grenzen aftasten?* Ja, het feit dat hij daar zo op reageert, brengt wel emoties los. Voor mij dat persoonlijk dan toch kunst. Dan is hij in zijn opzet geslaagd. *Dus het is niet het beeldende dat voor u kunst is, maar de gedachte erachter?* Het is een beleving, puur een beleving. Als dat nu alleen een gedachte is of een emotie of puur het beeldende, of de combinatie van de twee. Het is een belevenis op eender welke manier.

Respondent 12

Ik volg kunst niet actief, een keer of twee, drie keer per jaar. Als ik is ergens in de stad ben, dan loop ik een museum binnen. En hier ben ik niet met mee. Ik denk dat ik ben blijven steken in de tijd van Dali, Miro. Daar kan ik nog bij volgen, maar dit is blijkbaar erg conceptueel. Ik heb een paar maanden geleden in Antwerpen Kiefer gezien en dat heeft mij

wel ongelofelijk... de mooiste tentoonstelling die ik al heb gezien. Ook toevallig. Maar ja, dit is... ik ben er niet sterk genoeg voor. Ik blijf volhouden, zo drie, vier keer per jaar.

Respondent 13

Dit is schitterend opgestelde tentoonstelling, wat mij vooral interesseert is het feit dat het over verschillende materialen gaat, hoe die met elkaar geconfronteerd worden en dat je inderdaad zoals jij zegt, afval hebt maar gecombineerd met speciaal gebruikt materiaal. En dat vind ik interessant.

Ik vind het echt niet goed

Respondent 14

Het kunstwerk spreekt mij wel aan, gewoon vanwege de materialen. Dat het zo allemaal menselijk is. Hij vertrekt vanuit de natuur, maar dat dat menselijk aangepakt is en dan in een nog nieuwe menselijke situatie... dat vind ik wel interessant. Hoe dat hij dat samen brengt en inhoud geeft, en dat vind ik interessant. ik vind dat je er geen uitleg bij nodig hebt.

Respondent 15

Je vraagt mij wat ik vind van hedendaagse kunst. Ik vind het dikwijls wel sterke beelden, die tegelijk toch niet echt voor zich spreken, maar je blijft toch een beetje op je honger zitten als je werken bekijkt zonder er veel uitleg over te krijgen. Het verbale, het conceptuele is toch altijd erg belangrijk bij hedendaagse kunst. Ik vind dat soms een beetje jammer dat het verbale bijna belangrijker wordt, het wordt bijna belangrijker dan het beeld. Als je de uitleg hoort, heb je daar misschien meer aan dan hier te staan en naar dat beeld te kijken, bijna door naar een foto te kijken bijna hetzelfde te zien. Maar die uitleg heb je echt wel nodig. Hier ontbreekt echt wel naar mijn gevoel meer uitleg bij de beelden zo. *Je kan zelf geen uitleg bedenken bij dit werk ?* ik heb de indruk dat die daar wel echt iets mee bedoelt, iets specifiek. Je kunt daar natuurlijk wel je fantasie bij laten gaan, maar tegelijk ook het gevoel dat dat ook niet de bedoeling is van de kunstenaar. Dat ziet eruit als een werf en iemand die op een werf werkt, en maakt er een gezellig hoekje van als hij s middags zijn boterhammen eet. Maar dit kan niet de bedoeling geweest zijn van de kunstenaar. Het interesseert mij wel wat de kunstenaar eigenlijk bedacht heeft, of op welk idee hij gekomen is. Maar komen kijken zonder gids, dan blijft die vraag.

Bijlage 2: Interview ronde 2

Respondent 1

Euhm, voor mij persoonlijk beïnvloed dat niet omdat ik het werk eerst al heb bekeken en een eigen mening heb gevormd. Doordat achteraf te lezen en sommige uitspraken van de mensen... maar voor mij persoonlijk beïnvloed dat niet hoe ik naar dat werk ga kijken.

Met welke uitspraken ben je het dan mee eens? Euhm, kom eens in mijn garage kijken en het ziet er juist hetzelfde uit. Mijn eerste gedacht was ook, dat ziet er ook zo uit als het rommelkot bij ons op de scouts. Daar kan ik mij redelijk in herkennen.

En als je de dingen hoort, de betekenissen van andere mensen, dat zie je er dan ook niet in?

Euhm, ik begrijp dat ze dat erin zien, maar ik denk dat die op een andere manier daar naartoe kijken, vanuit een ander gezichtsveld. Of misschien als je met architectuur bezig bent, dat je dan op een heel andere manier naar constructies gaat kijken. Dus ik begrijp dat zij daar wel iets in zien, maar persoonlijk vind ik dat dat niet het geval is.

Respondent 2

Ja, je moet erop komen. Je gaat ernaar kijken en je vormt een mening. Maar wat ik bij heel veel dingen heb... als wij het zouden doen zou het niets zijn, maar je moet al bekend zijn en dan wordt het ineens kunst. En dat is eigenlijk de hele essentie van heel het gedoe. Dan heb je in Nederland zo'n pindavloer waarop iedereen zijn voeten wil zetten, die dan weer heel veel geld kwijt is, omdat het dan weer kapot gemaakt wordt. Maar goed dat is kunst, maar het kan alleen maar kunst zijn als je al heel bekend bent.

Vindt u dit dan kunst? Daar ben ik altijd dubbel in. Zoals we er nu over praten wordt het kunst. Ja, je moet er maar opkomen. Dat heb je met heel veel soorten kunst. Ik vind dit even boeiend om naar te kijken dan één of ander bijbels tafereel. Wat ik heel knap vind, maar weinig zegt. Maar ja, wat is kunst he?

Respondent 3

Ik denk dat ik hier veel meer kan bij nadenken dan bij het beeld van Jezus en Maria. Want daar zijn zoveel van gemaakt. Dit is weer iets unieks, dit schiet er dan uit. Maar al wij dit zouden maken dan zouden ze zeggen, waat ben je weer mee bezig. Als een kunstenaar bekend is kan die daardoor gewoon heel veel doen. Hij krijgt ook plek om het neer te zetten

‘waarvan ik het gevoel hebben dat mijn kinderen evenveel kunst maken in de tuin...’. Dat is ook zo

‘De grenzen aftasten...’ Als jij iets creëert, dan kun jij dat kunst noemen, alleen deze kunst wordt tentoongesteld. Wij zijn ook altijd aan het creëren toch.

'Kunst is een beleving...'. Nou dat heb je met veel. De natuur kan dan ook kunst zijn natuurlijk. Als ik in het bos loop, dan zie ik vaak ook heel mooie kunstwerken. Door straat lopen is ook een beleving. Het is grenzenloos. Je kan er grenzenloos over praten.

Respondent 4

Vindt u dit werk kunst? Ja. Dus u kan zich mee inleven in de personen die gezegd hebben dat het kunst was? Ik wel ja.

Hebt u veel achtergrond informatie nodig om dit werk te appreciëren? Nee, ik vind het mooi, dat spreekt mij aan. Puur het zicht of ook...? ja, het zicht en het idee en... ja. Dus, als u naar een museum gaat hebt u geen wandelteksten nodig, geen audiogide,...? jawel, liever, want dan kun je dat toch meer invullen. Maar op het eerste zicht vind ik het al mooi. Dus u kan zeggen dat een wandelgids en dergelijke u mening toch beïnvloeden? Zeker, ja dat vind ik wel belangrijk.

Respondent 5

Als je er een beetje achtergrond bij hebt vind ik het wel kunst, anders dan ... op het eerste gezicht zou ik niet zo direct iets hebben van: voor mij is dat kunst. *Dus zonder de brochure en zonder de teksten vind u het geen kunst? Dan zou ik er mijn twijfels over hebben. Dus je hebt echt een betekenis nodig om dan..? toch ergens omdat je meer achtergrond hebt dan het zo alleen maar zien.*

Respondent 6

Ja persoonlijk is mijn mening niet veranderd. Ik vind het nog altijd even slecht eigenlijk. *Dus als die personen daar iets in zien, kan jij dat daar dan ook niet in zien? Ahnee, want dat is toch u eigen mening. Ik moet toch niet weten wat andere mensen daarover denken. Nee, maar misschien kan u dan zelf iets beginnen opbouwen, als je weet hoe zij iets opbouwen? Nee. Maar als er een uitleg bij is wordt het misschien wel kunst voor mij.*

Respondent 7

Ja ik heb graag is om te zien wat andere mensen ervan vonden want ik had tot nu toe geen mening. Nu heb ik geen betere mening, maar gewoon... *Je kan het ook niet meer appreciëren ofzo? Nee, op zich niet, want ik vind... een kunstwerk wordt pas kunst wanneer je er zelf kunst in ziet en ik zie er geen kunst in dus.*

Respondent 8

Ja persoonlijk heb ik niet zo'n mening. Ik bouw liever mijn eigen mening op, dan te luisteren naar andere meningen. *En wat is dan uw mening over dit werk?* Ik vind het mooi en daar blijft het dan ook bij.

Respondent 9

Aan deze meningen heb ik veel. Ik wil altijd hedendaagse kunst wel begrijpen, maar lukt me niet altijd zo best. Ik vind het steeds mooi om naar te kijken en boeiend enzo... Maar ik wil ook wel dieper kunnen gaan dan dat. Dus zo'n meningen zijn voor mij wel mooie voorbeelden hoe iets op te bouwen. Of gewoon... ja, het werkt op een andere manier kunnen zien. Want nu kan ik het werk wel meer appreciëren dan ervoor. Het heeft een betekenis gekregen, en dan kan ik er ook langer naar kijken.

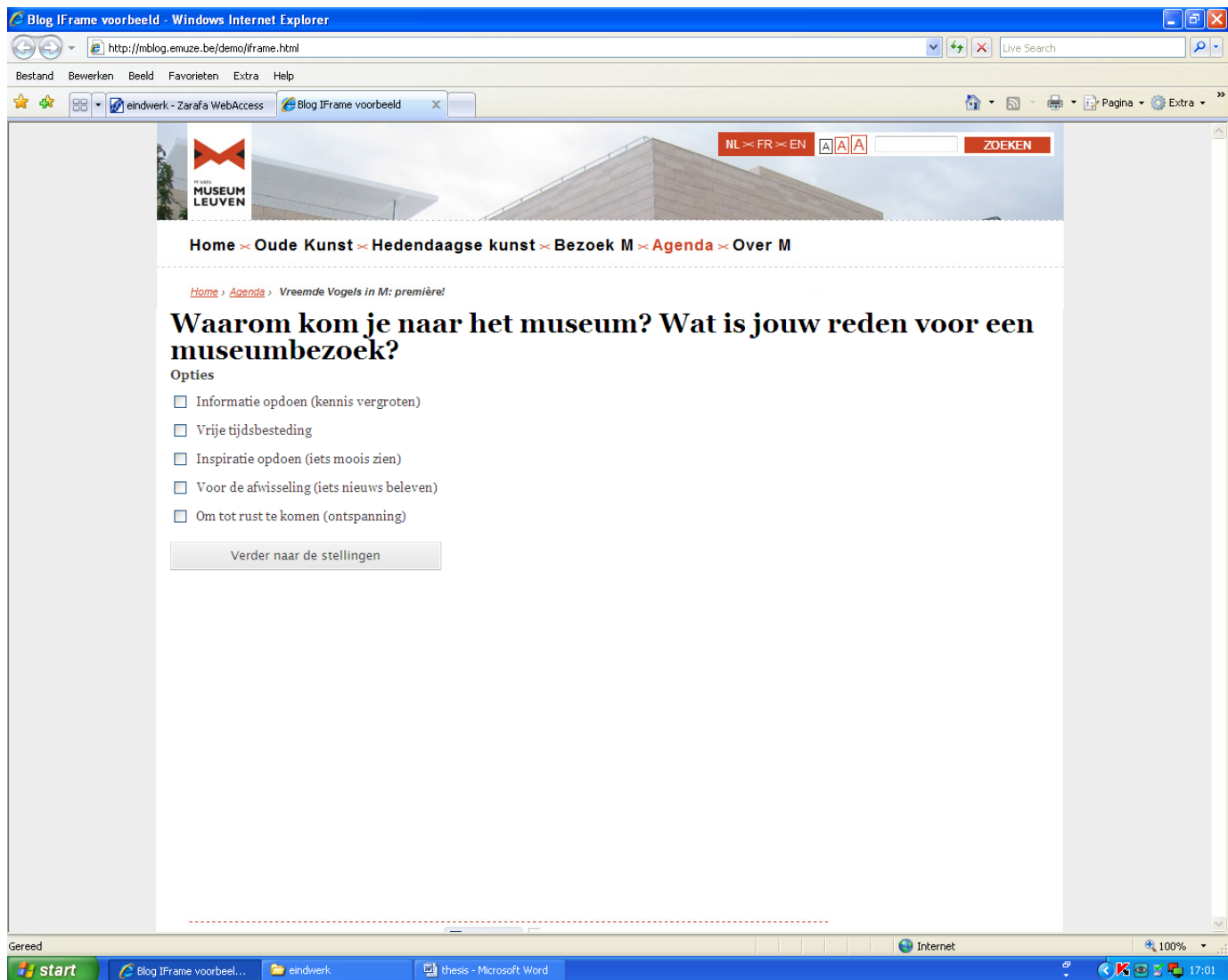
Heeft u dan niet genoeg met gewoon wandelteksten en audioguides? Die zijn wel interessant, maar zo saai. Een biografie van een kunstenaar, ja boeiend wel... maar dat kan ik ook elders lezen. Ik wil de diepe betekenissen van de kunstwerken weten en waarom die gemaakt zijn. En dat wordt wel uitgelegd in zo'n boekje en op zo'n audioguide... maar dat is dan weer door zo'n geleerd persoon, die boeit me niet. Ofwel versta ik geen kneit wat die persoon zegt, ofwel is het allemaal te proper gezegd. Deze mensen hier durven ten minste een mening geven over iets, niet nagedacht, gewoon gezegd. Dat vind ik zo geweldig. Kunst moet niet gespaard worden, want kunst spaart ons ook niet. Het doet ons denken en filosoferen en ... ja, laat dat denkproces maar zijn gangetje gaan en neem het dan lekker op. Geweldig vind ik dat.

Respondent 10

Ik heb niet meteen een wandeltekst of een audiogud-ide nodig, want ik kan zelf een mening opbouwen. Mijn mening wordt dan ook niet beïnvloed door andere meningen, uitgezonderd als het een goed onderbouwde mening is. 'Dat kunnen mijn kinderen ook' is voor mij dus niet echt onderbouwt. Als je niet verder kan zoeken dan dat... jah, wat heb je er dan aan? Moet je ook niet komen kijken he, als je alleen maar afkraakt wat hier staat. Ik vind engeltjes in de lucht geschilderd ook niet de meest fijne kunstwerken, wat zit daar nu achter? Maar ik kijk er wel graag naar, hoe prachtig is dat meestal geschilderd. Kan je ook van dit werk zeggen: ik vind het uitzicht niet echt geweldig, maar wat de kunstenaar van betekenis erachter heeft gezet vind ik wel goed gevonden.

Ik denk toch wel dat uw mening, door het horen van de andere, steker wordt, niet? ja tuurlijk, ik kan hier uren over discussiëren. Het is interessant om deze meningen te horen, en vooral de verschillende meningen naast elkaar. Waarom vind de ene het kunst en de andere niet? door deze meningen en verschillen erin te horen begin ik er zelf meer over na te denken, en ga ik hedendaagse kunst in het algemeen nog meer appreciëren.

Bijlage 3: Versie 1 online blog



(versie 1: redenen museumbezoek).

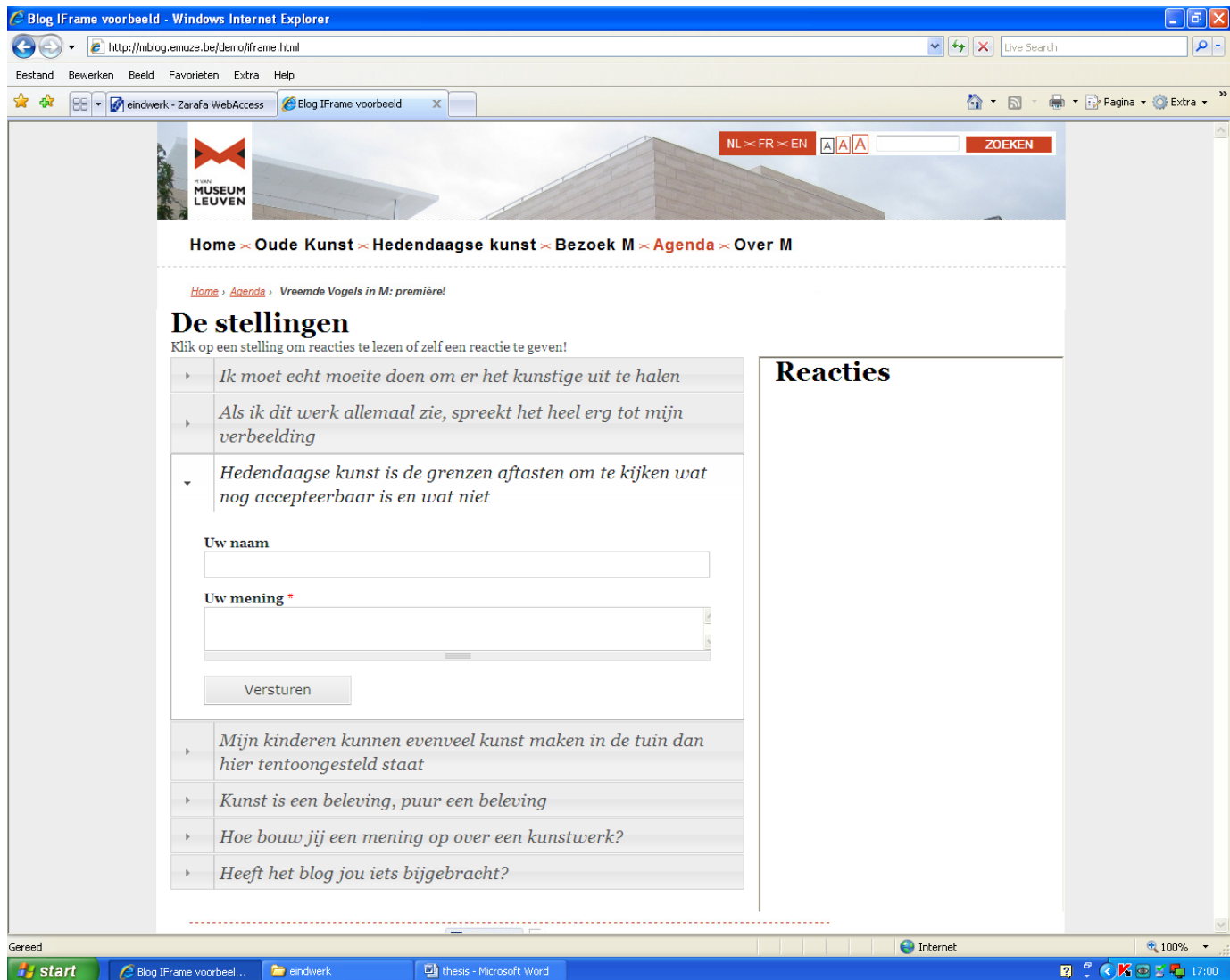
Op deze afbeelding is het eerste scherm van de online blog te zien. Dit scherm fungeert als een publieksonderzoek. De deelnemer zal hier zijn/haar reden ingeven waarom hij/zij een museumbezoek doet.

De deelnemer kiest bij welke reden ze thuishoort en vinkt vervolgens het witte vakje aan. De bezoeker klikt op verzenden om naar het volgende scherm te gaan.



(versie 1: blog).

De verschillende stellingen worden zichtbaar op het scherm. De deelnemer kan een stelling aanklikken. Bij het aanklikken verschijnt een 'reactieformulier'. Wanneer er op de stelling geklikt wordt, worden de reacties van andere deelnemers ook zichtbaar.

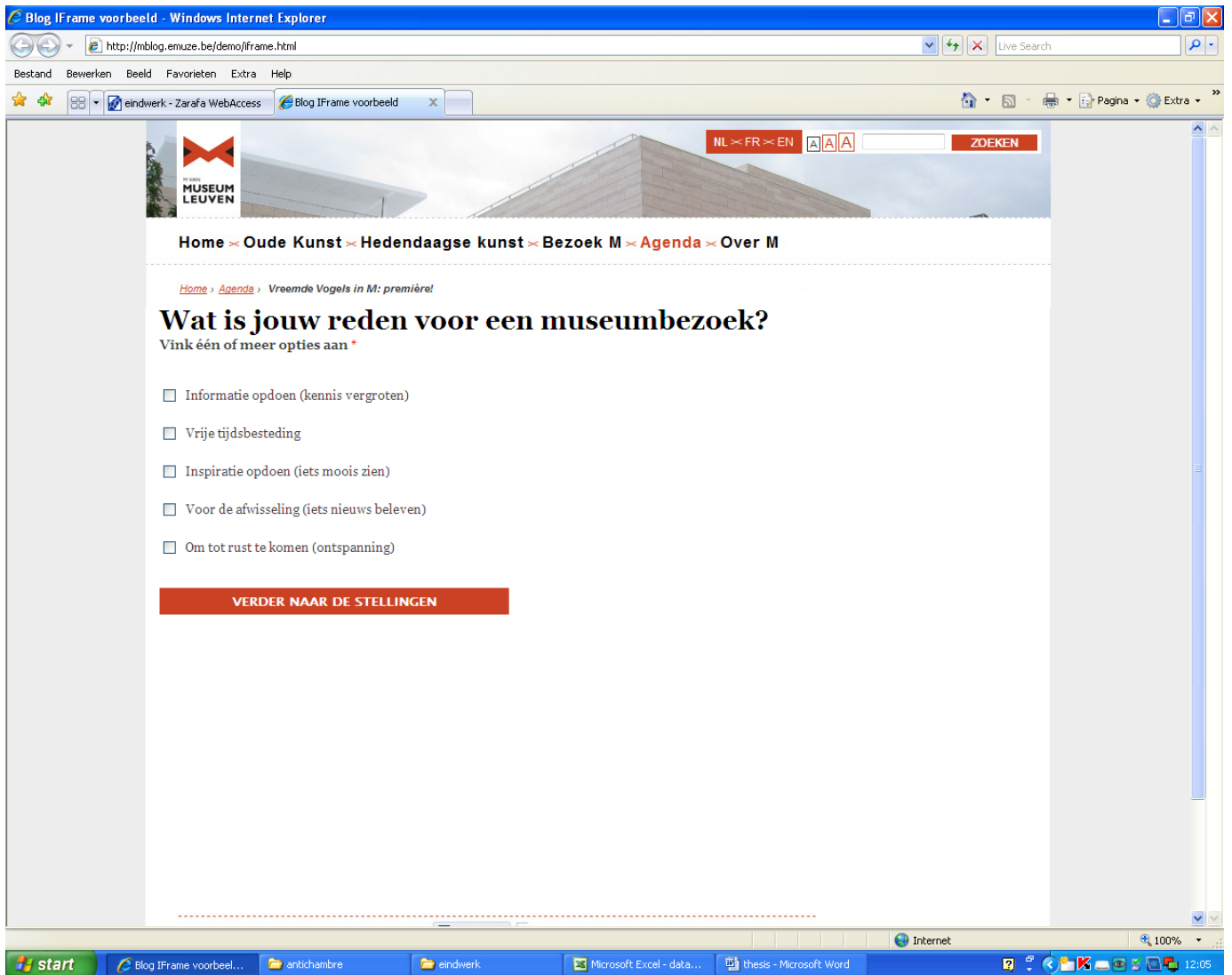


(versie 1: reactieformulier en reactiesegment)

Er is op deze afbeelding op de derde reactie geklikt. Onder deze reacties verschijnt een invulstrook met 'uw naam' en een invulstrook met 'uw mening'. Wanneer de bezoeker een mening heeft ingevuld, klikt hij/zij op versturen.

Bij de invulstrook 'uw mening' staat een rood sterretje. Dit geeft de bezoeker de boodschap dat dit veld verplicht in te vullen is.

Bijlage 4: definitieve versie online blog



De aanpassingen aan het online blog hebben betrekking op de lay-out. Omdat de online blog op de website van M museum komt te staan, moet deze blog in de huisstijl van de website gemaakt worden.

Blog IFrame voorbeeld - Windows Internet Explorer

http://mblog.emuze.be/demo/iframe.html

Bestand Bewerken Beeld Favorieten Extra Help

eindwerk - Zarafa WebAccess Blog IFrame voorbeeld

MUSEUM LEUVEN

NL < FR < EN

ZOEKEN

Home < Oude Kunst < Hedendaagse kunst < Bezoek M < **Agenda** < Over M

Home > Agenda > Vreemde Vogels in M: première!

Jouw mening

Klik op een stelling om reacties te lezen of zelf een reactie te geven!

»Ik moet echt moeite doen om er het kunstige uit te halen

»Als ik dit werk allemaal zie, spreekt het heel erg tot mijn verbeelding

Uw naam

Uw mening *

VERSTUREN

»Hedendaagse kunst is de grenzen aftasten om te kijken wat nog accepteerbaar is en wat niet

»Mijn kinderen kunnen evenveel kunst maken in de tuin dan hier tentoongesteld staat

»Kunst is een beleving, puur een beleving

»Hoe bouw jij een mening op over een kunstwerk?

»Heeft het blog jou iets bijgebracht?

Reacties

van andere bezoekers op deze stelling

Ik ben het er helemaal mee eens!

Test (20, 12/11/2011 - 11:46)

Gereed

start Blog IFrame voorbeel... antichambre eindwerk Microsoft Excel - data... thesis - Microsoft Word Internet 100% 12:07

